

HOLMI

XX. évfolyam 2. szám

2008. február

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Fodor Géza, Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

---

TARTALOM

- Szép Ernő*: Natália (II) (Közzéteszi Vida Lajos) • 171
Takács Zsuzsa: 8 óra 1 perc • 199
Egy zöld lódenkabát • 200
Önvád • 200
Csukás István: Apám, egy darázs és én • 201
A költő tüdeje • 202
A számon hangtalan fohász • 202
Szlukovényi Katalin: Reggeli fürdő • 204
Körtánc • 204
Szónyi Ferenc: Csizma az asztalon • 205
Litvai Nelli: A szó • 205
Kiss Judit Ágnes: A bolond Csermákné • 211
Vörös István: A gyászszalagot se • 218
Nevetséges napok szabósága • 219
Paprikás tejföl • 219
Tomaji Attila: Zebegényi elégiák 1–3. • 220
Babiczký Tibor: Eunocin • 222
Dalmát töredék • 222
Aczél Géza: fosztó • 223
Cséve Anna: „Nagyságos szenvedély” (II)
(Mozaikkockák Móricz Zsigmond
és a Nyugat kapcsolatáról) • 224
Alexander Brody: Aki mindenkit szeretett (Emlékezés
Hunyady Sándorra) • 230
Rába György: Emlékeim Mándy Ivánról • 233

- Csűrös Miklós:* „aki estéből újra fölkel” (A kései Rába György költői világképéről) • 238
Payer Imre: Aztán a néma, tiszta hajnalon • 247
Volkaképp • 247
Acsai Roland: Az erdő látomása • 248
Ferdinandy György: Tetőtér • 248

FIGYELŐ

- Bodor Béla:* „Menni!... És maradni” (Tandori Dezső: A Legjobb Nap) • 252
Márton László: Az elbeszélés mint kulissza (Dunajcsik Mátyás: Repülési kézikönyv) • 260
Nemes Z. Mária: A kinnal telt ház (Lovas Ildikó: Spanyol menyasszony) • 264
Perneczky Géza: A magyar fotóművészet emancipálódása (Szilágyi Sándor: Neoavantgárd tendenciák a magyar fotóművészetben 1965–1984) • 268
Antal László: Az organikus fejlődés jegyében. A rendszerváltás történelmi szemszögből és a mindennapokban (Kornai János: Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás) • 288

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
(Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
Előfizetési díj fél évre 2500, egy évre 5000 forint, külföldön 50, illetve 100 euró
Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADUPRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

Szép Ernő

NATÁLIA (II)

Közzéteszi Vida Lajos

Hol is tartunk? Igen. Elkezdtem azon a télen igen kopott, vedlett lenni. Itt nem volt Csillag Jenőm. Nem győztem a drága pucerájt (lábravalóm, zsebkendőm, harisnyám magam mostam), én is kaucsukgallért hordtam már, amit annyi szegény nadrágos ember hordott akkoriban. Azt csak le kell mosni, ragyog újra gyönyörűen. Jövedelmem a vicclapokkal együtt volt havi negyvenhat korona. Ebből tíz korona a szobám, négy-öt korona a mosás; petróleum, cigaretta, itt-ott füzet, rajzpapír, ceruza, toll, az mind pénzbe került; ha a reggelit le is tudtam szokni, de vacsorálni muszáj volt, ha egyebet nem, tepertőt vagy liptait vagy rusznit; még emellett is félig éhen maradtam este. Szóval se öltönyről, se cipőről, se némi friss fehérneműről nem álmodhattam. Meg kell jegyezni, a komoly verseimet szívesen kiadta a Pesti Hírlap meg a Pesti Napló, a *Végyes* meg az *Innen Onnan* rovatok elején, de ezekért egy fillért se kaptam. A segédszerkesztő urak, akik átvették a verseimet, megmondták, hogy szó se lehet honoráriumról, ezrével kapja a lap a verseket, a szerzőik boldogok, ha „jönnek”, még ők fizetnének, ha kéne.

Segítségemre jött a véletlen. Egy vasárnap eszébe jutott az én szoboszalai jóakarómnak, a banktisztviselőnek, hogy ebédelni is meghívjon oda, ahol ő van abbonálva, ez pedig volt egy házban az Aradi utcában; két szobában is állott (abban a lakásban) egy-egy hosszú asztal; vagy százötvenen ebédeltek ott mindennap fél egy és fél három között. A háziasszony meg egy nőtestvére meg még három alkalmazott nő látták el a felszolgálat. Igen jóízű s bőséges ebédet adott a háziasszony, 80 fillért kellett érte fizetni. A banktisztviselő bent elkezdte keresni egy földinket; arra rögtön ráismertem, ő is szoboszalai volt, a Borgida mészáros fia, kicsit idősebb a banktisztviselőnél, mérnöknek készült Pesten. Ő is apám elébe járt, emlékezett rám, örült, hogy viszontlát. Ebéd után együtt mentünk hárman a Balaton kávéházba, az volt a mérnökjelölt törzskávéháza. El kellett mesélni az életemet Borgida Hugónak. Avval váltunk el, hogy jövő vasárnap is eljövök az étkezdébe, az ő vendége leszek. Másik vasárnap azután, ebéd után, az Abbaziába vitt, ott előrukkolt velem, hogy nem jól esett néki múlt vasárnap látni, milyen viseltes rajtam minden. Abban a reményben, hogy megbocsátom majd, amit elkövet, a Balaton kávéházban kollektát rendezett a jó pajtásai közt, itt van, nézzem meg az ívet. Azon az íven vagy tizenöt nevet láttam egymás alatt, a nevek után egy-egy kis pénz volt jegyezve, 5 k, 4 k, 2 k. És leolvasott elébem a márványszaltra 37 forintot, azaz 74 koronát. Pirultam, nem akartam a pénzt elvenni; kinevetett a mérnökjelölt, megmagyarázta, hogy az ilyen kollektá régi népszokás, mikor egy arra érdemes valakinek segítséget kell nyújtani. Jogom van, azt mondja, visszaadni majd egyszer mindenkinek, amit adott; tegyem el és őrizzem meg az ívet. Igen ám, de senkinek a címe nincs rajta, amellett hárman-négyen nem írták oda a nevüket, csak azt írták: N. N. Ezen is megígérte Borgida, hogy segít; zsebre tette az ívet, majd a Balatonban megtudakolja a címeiket, és a hiányzó neveket is odaírja. Jöjjenek el következő vasárnap is az étkezdébe, visszakapom az ívet. Igaz: egy névvel, Czeglédy Kálmán nevével megjegyezte Borgi-

da, hogy ja, a Taszi is erőszakkal aláírt öt koronát, de azt soha nem fogom megkapni. Ezt a Taszit (akit később meg is ismertem a Balatonban) azért nevezték el Taszinak (Festetics Tasziló gróf, illetve herceg után), mert olyan allűrjei voltak, mint egy mágnásnak. Örökjogász volt, egész nap a Balatonban gibicelt, monoklisan járt, és végtelen szemtelen alak volt. Mint letört gentryivadék, Taszi olyan kevés pénzt kapott a papától, már a biliárdról is le kellett mondania. De minden lóversenyre kiment, gyalog, a 60 filléres helyről mindig átcúszott a 10 koronás helyre. Persze nem tett egy lóra se, csak nézte a futamokat. Óriási látcsótok csüngött az oldalán; abban nem volt látcsó, azt már régen eladta. Fehér gamásnija volt, akár a grófoknak, és szürke keménykalapja, az is nagyon előkelő. Azt a kurta mencsikoffot (überciher), ami szintén elegáns viselet volt, azt ócskán vette. Mencsikoffot, szürke kalapot, fehér gamásnit, mindent megkoplalt szegény Taszi.

Megjegyzem, a mérnökjelölt azt mondta ebéd után a Hermes fiúnak, hogy bocsásson meg, el akar engem egy rokonához vinni, aki nagyon szereti a költőket. Négyszemközt akart a kollektáról elszámolni. S nem a Balatonba vitt, mert ott jelen vannak az adakozók. Ami pedig a költészetet illeti, megmondta a mérnökjelölt kereken, hogy nem érdeklik a versek, az enyéimet se fogja elolvasni.

Szóval elmentem harmadik vasárnap is az Aradi utcába; a Hermesfi is ott volt persee; a mérnökjelölt suttyomban ideadta a megkorrigált ívet. Az eltelt héten vettem a Kazár utcai ócskásoknál szép kék öltönyt, télikabátot, cipőt is vettem, két új inget is, meg hat pár zoknit, hat zsebkendőt meg egy nyakkendőt. Kalapot is, használtat. Még maradt is 7-8 koronám. A harmadik ebédet erőnek erejével a magam zsebéből fizettem, két szoboszlai pártfogóm jól mulatott rajtam, mint büszke spanyolon.

Azt a kollektás ívet eltettem, őriztem, addig őriztem, míg valahol elkallódott. Azokon az ebédeken az étkezdebén megismerkedtem egynéhány közel ülővel, azok persze ismerték már a szoboszliaikat. Ezek közül ejtek egy szót egy Jenő nevű fiúról; a családi nevét elhallgatom, rögtön kisül, hogy miért. Szép fiú volt ez a Jenő, még a cvikker se ártott az arcának. Külömben a cvikkert elegáns valaminek tartották, úgy, mint a húszas években, mikor annyira divatba jött, a nagy csontkeretes pápaszemet. A körúton egy varrógép- és bicikliüzletben volt üzletvezető Jenő (24-25 éves lehetett); az üzletnek egy Jenőnél jóval idősebb özvegyasszony volt a gazdája. Az étkezdebén megmondták nekem: szeretője Jenő az özvegynek, sok pénzt kap tőle; azért étkezik ezen a szerény helyen, mert a pénzével a szüleit és testvéreit segíti. Szóval Jenő selyemfiú. Ezt az epithetont ismertem már olvasásból, de most láttam selyemfiút először életemben. Olvasta a verseimet a Pesti Hírlapban meg a Naplóban, imponáltam néki. Megvallotta, hogy ő is írt verseket, de sehol nem akarták közölni, fel is hagyott azután evvel a sporttal. Mikor másodszor voltunk ott együtt, távozáskor (velünk együtt jött el) félrehívott a járdán, negyven koronát nyomott a markomba avval, hogy biztos szükségem van egy kis pénzre. A pénzt visszadugtam a zsebébe, azt hittem, meggyaláznám magam a selyemfiú pénzével, ilyen számár voltam. Találkozni kívánt velem, avval kecsgettettem, hogy elvisz néha majd színházba meg vacsorázni. Nem, nem akartam egy selyemfiúval barátkozni. A második valaki, akiről többet szeretnék beszélni, az tisztviselő volt valami export-import vállalatnál; idősebb Jenőnél, 28-30 éves. Abban is a verseim keltették föl az irántam való rokonszenvét. Ez is szép férfi volt, magas homlokú, hátraférsült fényes lágyszőke hajú, s ilyen lágyszőke, sötét bajsza volt, törökösen lógó, nem pedig Vilmos császár-formára merevített, mint általában a polgári hímek bajsza. Mintha haptákban állottak volna azok a Vilmos-bajszok. Fehér volt ennek a fiatalembernek a ké-

pe, pedig nem volt beteg. Elég magas is volt. Mondom, szép, férfias, lelkes ábrázat. Ennek se árulom el a nevét. Szocialista volt ő. A szoboszlaiak tudtak erről. Ő volt a legelső szocialista, akit ismertem. Arra kért, hogy holnap (hétfőn) este találkozzunk, szeretne velem diskurálni. Ott találom őt fél nyolckor a Nemzeti előtt. (A Nemzeti Színház akkor még a Rákóczi út és Múzeum körút sarkán állott. A mai Nemzeti pedig Népszínház volt. Sőt, a Rákóczi út se volt még Rákóczi út, hanem Kerepesi út. (Az a mondás járta felőle, már hallottam: az eleje színház, a közepe kórház, a vége temető.)

– Nem a maga kedvéért jöttem hamarabb – azt mondja vidáman –, hanem a nők kedvéért. Látja, most tódul a nép befelé a színházba; negyedórja nézegetem már itt a nőket. Van olyan csinos nő is, aki egyedül megy a színházba, volt már ilyenek egy-két kalandom. Nézze csak azt a fék fátýolosat... mi? Ilyet rendelt nekem a doktor! De kár, hogy férfival van, kutyafáját!

Utána nézett a kék fátýolos szép nőnek, míg az el nem tűnt az előcsarnokban. (Mind a nőnek fátýola volt a kalap alatt, le az álláig, de legalábbis az orra cimpájáig.) És még vagy öt percig kellett ott állanom vele, míg a színházba menők elapadtak. Mikor aztán mentünk a Rókus felé:

– Itt járok esténként, hol a Nemzeti, hol a Népszínház előtt gusztálom negyedórán át a nőket. A színházba menő nők olyan hangulatosak, ünnepélyesek; szebbeknek látszanak ilyenkor, mint amilyen szépek. De hát nem a nőkről akartam magával beszélni. Tetszenek nekem a versei, hiszen már mondtam; szép, hogy magát a szegénység is annyira foglalkoztatja; gondoltam, ennek a gyerekek meg kell magyarázni a világot.

Avval kezdte, hogy Európa biztos nagyon hamar el fogja felejteni az orosz forradalmat (akkor verték le, egypár hete, az 1905-ös orosz munkásfölkelést), jó lenne pedig, ha észben tartaná. Elbukott a forradalom, de a munkásság megmutatta az erejét.

Elmesélte, lázasan, az orosz forradalmat; azután megkérdezte, olvastam-é már valamit a szocializmusról. Én bizony még semmit se. Jó, holnap este ideád majd egynehány könyvet. Azt is megmondta, ha nem lenne majd itt a Nemzeti előtt, akkor valami kalandja akadt, jöjjenek holnapután is. De ott találtam másnap. Elhozta Kropotkin herceg emlékiratait és két Marx-könyvet. És elmesélte Marx és Kropotkin életét. És mesélt Bakuninról meg Lassalle-ról; még a neveket se hallottam. Közben persze nézegette a nőket, egyik-másik után meg is fordult.

Több mint óra hosszat sétáltunk. Mikor elbocsátott, meghagyta, hogy másnap is jöjjenek, mindennap.

Egy este a nőkről kezdett beszélni.

– Tudja – azt mondja, nevetősen –, én igaz forradalmár vagyok, de, hiába, tetszeni csak egy úrinő tetszik nekem, csak azt tudom kívánni. Mégpedig a mennél finomabbat, előkelőbbet. Olyan igényeim vannak nő dolgában, hogy azokat, mondjuk, egy varrónő vagy egy egyszerű kis polgárosszony nem képes kielégíteni. Elegancia, parfüm, szép ruha kell a nőhöz, és valamennyi műveltség is, hogy tudjak vele társalogni.

Elmesélte Lassalle szerelmét a berlini dán követ leányával, aki a legszebb teremtes volt, akit csak el lehet képzelni. Lassalle pedig férfiszépség. Belészerettek egymásba. Persze szó se lehetett róla, hogy azt az arisztokrata leányt hozzáadják a szocialistához, a zsidóhoz. Az a szerelmes leány meg akart Lassalle-lal szökni. Lassalle erről hallani se akart. Törvényes feleségévé akarta tenni azt a világszép leányt. Tudja, mi lett a vége? Párbajra hívta ki azt a román herceget, aki a Helén vőlegénye lett. A herceg a párbajban agyonlőtte Lassalle-t, akinek a lángoló szerelmét le tudta győzni a büszkesége, a hiúsága. Én azt mondom, megérdemelte a sorsát.

Egy este rám támadt a szocialistám a keménykalap miatt, amelyet a Kazár utcában vettem. (Néki puha fekete kalapja volt.)

– Micsoda dolog ez? A keménykalap polgári viselet, akár a cilinder. Szocialista nem hord keménykalapot. Ha másik kalapra lesz szüksége, puhát vegyen, különben haragba leszünk.

A puhakalap mellett a nyakkendője se olyan volt, amilyen a polgárságé. Csokornyakkendőt kötött, sötétkék volt az, pici fehér pettyekkel. Csokornyakkendőt kötöttek az újságírók is, akiket a szerkesztőségekben megismertem, de az fekete volt, mindegyiken kivétel nélkül. Olyat vettem azután magam is; praktikus is volt az, mert eltakarta az ing mellének azt a darabját, ami kilátszik a mellény fölött. Az ingem nem volt kikeményítve, a keményítés nekem drága lett volna.

Sétálni a Nemzeti meg a Népszínház közt szoktunk, de néha a Múzeum körútra is átmentünk, sőt fölmentünk a Kossuth Lajos utcába (ott délben korzó volt, a híres politikusok is ott fecsegték); sőt bementünk a Váci utcába is, az volt a legúrabb utca. Nem említettem még ugye azt a trükkjét az én szocialistámnak, azt, hogy némelyik szembejövő szép nő előtt kalapot emelt, de olyan bátran, mint aki egész biztosan ismerőse a nőnek. Hangot nem adott, csak mosolygott, és reá ragyogtatta a nőre a szép fényes szemeit. Volt nő, aki fölkapta a fejét, és aztán megnézvén a köszönő férfit, elfordult, és közönyösen továbbment; volt, aki odapillantott, de mintha észre se vette volna a köszönést; volt azután, aki végigmérte a szocialistát, és tovalépett gögösen; olyan is akadt, aki meglepetésében biccentett, de továbbsietett, és olyan is, aki biccentett, és el is mosolyodott. Ilyen esetben megkönyökölt a szocialista; ez azt jelentette, hogy hagyjam el őt; ő maga pedig utána inalt a nőnek, még egyszer köszönt néki; láttam azután, hogy együtt mennek tovább. Néha négy-öt nap nem találtam a szocialistát fél nyolckor a Nemzeti előtt. Mikor aztán megint odajött, arról számolt be, hogy azok a hölgyek, akikkel elment, meghallgatták őt; aki férjes volt, azt elvitte az ő szállására, aki meg elvált vagy özvegy, az őt vitte haza magához, ott vacsorázott, és néha maradt hajnalig.

Most jut eszembe, láttam már Mezőtúron is szocialistát, összesen egy percig láttam. Úgy emlékezem, hatodikba jártam akkor. Abban az időben a rendőrség lefotografálta a szocialistákat Pesten, figyelték, ellenőrizték őket. Akkor még persze nem voltak szocialisták a parlamentben. Mezőtúr alatt volt egy település, úgy hívták: Mezőtúr-Újváros, ott laktak a gelencsérek. Híres szép cseréptalakat, tányérokat, korsókat csináltak, járták azokkal az országos vásárokat. Nahát, egy tavaszi nap lejön egy szocialista Pestről szervezni az újvárosiakat. Neszét vette ennek a csendőrség. Kiment két csendőr Újvárosba, elcsípní a „cucilistát”. Az még el tudott menekülni; mikor késő délután korzóztunk a Széchenyi utcán mi, diákok, akkor szaladt a kocsiúton az állomás felé kalap nélkül egy hosszú, sovány fiatalember, a nagy haja repült a fejről visszafelé. Perc múlva pedig két csendőr rohant utána; a cucilista hátrapillantott, meglátta őket, akkor még sebesebb iramot vett, el is tűnt szem elől, mert a Széchenyi utca a vége felé elgörbült. Hallottuk azután másnap, hogy a cucilistának sikerült még a hatórai vegyesvonatra felugrani, az Pestre vitte. Úgy mondták, hogy péksegéd, ő is járt vidékre a szocialistákat megszervezni. Sápadt arca volt a cucilistának, bajusza nem volt, biztos borotválta. Egyik kezéből kemény vászontáska lógott, amelyet iparosok feje felett láttam a vasúton, a harmadik osztályon.

A nőknek való köszönről pedig eszembe jutott Elemér, egy kedves, mulatságos fiú, elsőéves műegyetemista, ott pajtásodtunk meg a diákmenzán. Először is azt a viccet csinálta, botrányos mód csámcsogott; mikor odajött a menza felügyelője (mert az egész asztal röhögött), annak azt mondta Elemér, siralmas pofával, hogy nem tehet a csám-

csogásáról, a gégeje van elferdülve, kezelik a baját a klinikán, de hát ez nagyon lassan gyógyul. Mikor pedig távoztunk, Elemér mindig elvitt egy karéj kenyeret, azt a feje tejére helyezte, úgy tette fel a kalapot. Ott lakott valahol a Lónyay utca körül, hazáig szoktam volt kísérni, úgy mentem aztán Budára. Nahát megyünk a József körúton; ha idős, vastag, cilindres úr jött szembe, végtelen alázattal köszöntünk néki; mikor Elemér kalapot emelt, ott volt persze a karéj kenyér a fején; nevettek az ott járók, akik meglátták. Azok a tekintélyes bácsik, akiknek köszöntünk (ezt a heccet Elemér találta ki), egyik önkéntelen a cylinder karimájához ért a mutatóujjával, másik összehúzta a szemét, úgy nézett meg: kik lehetünk, ismer-é ő bennünket; de még ha ismerne is, mi-csoda szemtelenség az a kenyér az egyik fiúnak a fején! és némán vonult tovább, mérgesen. A harmadik fajta bácsi olyan volt, az megállott ránk csudálkozni, s megfordult, mikor mi továbbhaladtunk, utánunk nézett egy darabig, iszonyú dühös képpel, még morgott is, és nézett előre-hátra az úttestre, nem lát-é rendőrt, akinek átadhasson.

Eszembe jut valami. Egyszer a vakkal el kellett mennem az Operába. Földszintre vettünk jegyet, a harmadik sorba. A vak egy elég fiatal hölgy mellé került, érezni lehetett a parfümjét. A hölgy mellett ült a férj, kicsit idős ember. A vak rögtön hozzám hajolt, suttogva kérdezte: szép? fess? Minekután kielégítő választ kapott, kihúzta magát, a nyakkendőjét is megigazította, s egész este látható mód pompásan érezte magát. Az Álarcosbált adták, a Verdi operáját (akkor voltam először az Operában). Nem tudom már a szoprán énekesnőnek a nevét; egész este borzadoztam tőle, nézvén azt a kitátott száját és eltorzult arcát, és az énekét úgy hallottam, akárcsak sikoltoznék, mintha ölni akarnák. Azóta se szabadultam ettől a benyomástól, ha a szoprán énekesnőket hallgatom.

Írtam akkor télen egy verset, az volt a címe: A vonat. Arról szólott a vers, hogy rohan a vonat, elöl az első osztály, amögött a második, azután a harmadik osztály. A harmadik osztálynak sokkalta több az utasa, mint az elsőnek meg a másodiknak összesen. Rohan az első osztály meg a második, menekülnek, hiába, ott a hátukban a harmadik osztály, egyszer csak rájuk zúdul, összetörik a vonat. A vonat, természetes, a világot jelentette, a társadalmat. Megmutattam a verset a szocialistának, roppant tetszett néki. Ez az, látja, ez az! és a verset lebegtetve, oly lelkesülten nézett széjjel, mintha ott az utca népe előtt el akarná harsogni. Megmondta, ezt a verset ne adjam se a P. H.-nak, se a Naplónak; először is nem fizetnek, másodsor az ilyen vers a Népszavába való. Meglátom, honoráriumot is kapok, ő viszi fel holnap a verset a szerkesztő elvtárshoz, akit személyesen ismer. (Abban az időben még a *főszerkesztő* címet nem ismertük. Az az első világháború éveiben született, mikor mindenki főhadnagy volt.) Csakugyan kiadta a verset a Népszava, és kaptam tíz korona honoráriumot. Büszke voltam, el lehet gondolni.

Egynéhány hónap múlva másik ilyenfajta verset is írtam; abban meg az volt; hogy látom, unatkoznak a gazdagok, és látom, hogy a szegények is unják a szegénységet: cseréljete hát, gazdagok a szegényekkel! Ezért a versért is jött azután tíz korona. De még a télen ért az a szerencse, hogy a P. H.-ba időszerű humoros verselményeket is írhattam, persze csak politikaikat. Nem felejttem el azt a sok gyalázatos fejtörést, amivel mindennap témát kerestem a lapokban. Olvasószobája is volt a menzának, oda járt egynéhány napilap. Meg a Vasárnapi Újság, meg az Új Idők. Feneketlenül untam mindent, ami politikát írtak, meg szónokoltak, sokszor majd elbőgtem magam keserűségemben. Egy este, mikor megint alanyi verset vittem a P. H. éjjeli szerkesztőjének (Schmittely úrnak, egy legendásan jó embernek, néki volt Pesten a legvastagabb szemüvege), nevetlenül rátámadtam, nézze, milyen felöltöm van, télen! (Akkor még, a

kollektá előtt, nem lévén télikapátom, pecsétes ócska gumiköpenyben jártam.) Hogy tudnak ilyen szívtelenek lenni – mondom –, elfogadni az ember versét, és ezért egy vasat se fizetni? Az a vers is elfoglal egy kis helyet a lapban; azt az anyagot is illik megfizetni, nem? és nem potyára felhasználni! Nem haragudott a szerkesztő úr; azt felelte szép csendesesen, ő is így gondolkozik, de hát itt nem ő az úr, mert ő is csak egy rab-szolga. Akkor egy kicsit hallgatott, és azután azt mondta, most beteg Légrády doktor úr, a lap gazdája, nem lehet vele beszélni. De mihelyt elmehet hozzá, szól majd néki felőlem; van egy ideája, az, hogy írassanak velem tréfás politikai verseket, azokért fizessenek darabonként 10 koronát, ezt fogja proponálni. Ha ezt vállalom, számíthatok rá, hogy legalább két ilyen humoros versemet fogják havonként kiadni. Jó lesz? De milyen jó lesz! Vagy két hétre rá, mikor új komoly verset vittem Schmittelyhez, azt újsá-golta, hogy beszélt Légrádyval, rendben van a dolog, csak sajnos, a tíz koronát sokal-lotta Légrády doktor úr, be kell érnem hat koronával. Hát még ez is szép. Már más-napra megénekeltem Apponyit, nem tudom már, milyen alkalomból, hat koronáért. Tetszett a humoros vers Légrádynak is. Csakugyan minden két hétben kiadtak azután tőlem egy humoros verset. Ennek köszönhettem, hogy a vacsorám feljavult, most már szalonnát vagy kolbászt, sőt disznósajtot is vehettem a hentesnél. Sokszor vettem an-nak előtte sült tököt is vacsorára, ez volt a legolcsóbb, ahhoz kenyér se kellett, és jól meg-raktam a bendőmet vele.

Azt a heccet is hadd mesélem el, amit Elemér meg én a koldussal csináltunk egy-szer a Kálvin téren. Ott ült a templom előtt egy vastag koldus; hűdött volt, kegyetlen rossz pofa. Ölében tartotta a kalapját, abba kellett belé hullajtani az adót. Ő maga ki nem nyitotta a száját kéregetni, sőt meg se köszönte a kétfilléreseket meg a tízfillére-seket, amelyek a kalapba estek. Mint egy király, uralkodott a kalap felett. Egy nap se Elemérnek, se nékem nem volt egy krajcárunk se. Megállott Elemér a koldus előtt:

– Igen tisztelt uram, felkérem, legyen szíves nekem tíz koronát kölcsönözni. Elsején megadom, úri becsületszavamra. Ez a barátom itt jótáll érem.

Roppant kedélytelenül tekintett ránk a koldus, nem szólt semmit, el is fordította a fejét.

– Nem ad? – kezdi megint Elemér. – Ötöt se ad? Előkelő dzsentricsalád sarja vagyok, Aba Sámueltól kaptuk a nemességet. Öt koronára jó lehetek magának.

Most már megszólalt a koldus:

– Ne tessék itt játszani az emberrel – azt mondja.

Elemér erre összekapcsolta a két kezét, és éneklősen siránkozott néki:

– Ááldja meg a jóó isten, édes bácsi, sajnálja meg ezt a két szerencsétlen árvát, aad-jon egypár fillért, nem ettünk egy falatot három napja, se egy pohár snapsz le nem ment a gégénkben, aadjon hát egy kis alamizsnát, á-há-háldja meg az a jószagú isten.

Megállott egynéhány járókelő, végighallgatták Elemért, jóízűen nevettek. Én is ösz-zetettem a kezem, versenyt nyivákoltam Elemérrel:

– Áá-há-hááldja meg a jó is-teehen.

Szörnyű dühbe jött a koldus, felkapta a combjai közt álló botot:

– Takarodjanak az úrfiak, nem takarodnak innét?

Hátrább léptünk, nem érhetett el a bottal, csapkodott vaktába.

Elemér is fölemelte a hangját:

– Van néked szíved, te tolvaj, itt mennek el előtted egész nap a szegények, kinek adsz te alamizsnát, mi? Adtál te már egy krajcárt is valakinek? Nem sül le a bőr a po-fádról, hee? Te vén disznó, te!

Tízen, tizenöten állottak ott a járdán, igen jól mulattak. A koldus meg ordított már:
– Biztos úr! Biztos úr! Biztos úr!

Az a Kálvin téri rendőr erre fordult, tanácsos volt odébbállnunk.

Elemértől el szoktam az ő utcája sarkán válni; csak egyszer mentem föl hozzá: neki se volt fűtése. Ebéd után igyekeztem Budára Dobozy Gáborhoz, írni meg egy kicsit tanulni.

Nézegettem szokásom szerint a házakat; mind ott állanak, ahol tegnap állottak, eszökbé se jut másik utcába költözni. A legeslegtöbb ház Pesten három emelet; négyemeletesnél magasabb ház akkor még nem épült. De azok a háromemeletes házak nem egyforma magasak; szórakoztam avval, hogy egyik magasabb, másik alacsonyabb. És megállottam minden férfiruhás bolt kirakatai előtt; nekem soha még új öltönyöm nem volt; gyerekkoromban mindig apámnak egy régi öltönyéből szabott-varrott anyám nekem öltönyt, az kifordítva újnak látszott. Büszkén meséltem az első világháború nyomorúságában, hogy az öltönyfordítást az én anyám találta fel. A bekecseket meg a bőrkabátokat ábrándosan guszáltam, vidéken a földbirtokosoknak meg a gazdatiszteknek ez a divatja, de a városi urak is kedvelik. Ilyen nékem soha, de soha nem lehet. (Nem is lett, mert nem vettem.) Megnéztem a járdán minden szembejövőnek a képét; mindennap frissen merültem belé abba a véghetetlen csudába, hogy a Teremtés kifogyhatatlan az emberi arc változataiban, még a legegyszerűbb arcok is különböznek, igen, a leghasonlítóbb ikrek arcai közt is van valami differencia. Ezt az arcbámulást soha le nem szokom; ha gyalog vagyok vagy ha villamoson vagy autóbuszon ülök, mindig minden embernek, nőnek, gyereknek megnézem az arcát, csakúgy, mint ahogy végignézem mindennap az ég felhőit.

Egy délelőtt az iskolában kellemetlen perceket kellett kiállnom. Az algebratanár, ő volt az osztályfőnök, miután beírta óra előtt a nevét az osztálykönyvbe, odanézett felém:

– Ma is elkésett az első óráról! Hányszor már, vajjon?

Hányadszor, magam se tudtam. Ébresztőóráim nem volt, késő éjszakáig olvastam az ágyban, székre tett petróleumlámpám mellett, legtöbbször elaludtam az időt, az első óráról elmaradtam, beírtak az osztálykönyvbe a hiányzók közé.

– Orvosi bizonyítványt se hoz soha! Magaviseletből kevésbé szabályszerűt fog kapni!

Kiabált még rám egy darabig, avval végezte, hogy ha folytatom ezt a példátlan rendetlenkedést, ki leszek az intézetből zárva.

Másnap pedig a magyartanár az órája után kihívott a folyosóra; elmesélte, hogy tegnap a tanári szobában az algebratanár nagyon kikelt ellenem, aki nem elég, hogy az algebráról hallani se akar, de az örökös elkéséseivel a leg súlyosabban vét az iskolai figyelem ellen. Kijelentette, hogy engem év végén is elbuktat, nem fog érettségire bocsátani.

Elpanaszoltam a tanár úrnak, hogy az algebrát éppen úgy nem tudom megérteni, ahogy a vak látni nem tud, és hogy reggel nem tudok idejében fölkelni, mert nincs, aki költsön.

– Hát a cseléd vagy a háziasszony?

– Cseléd nincs, a háziasszony meg a piacon van olyankor.

Azt is elmondta a magyartanár, hogy Lasz tanár úr is, meg ő is védeni próbáltak. (A magyartanár azért pártolt, mert sokat szerepeltem a verseimmel az Önképzőkörben, azt ő vezette. A Népszavában megjelent verseimről nem tudott; a tanár urak nem vették kézbe a Népszavát; szerencse, mert azokért a versekért kicsaphattak volna.) Ő, a magyartanár avval védett, hogy figyelemre méltó verseket írok. Erre azt mondta

az algebratanár, hogy verset írni minden számár tud. Lasz tanár avval igyekezett az algebratanárra hatni, hogy megmondta néki, nagyon szegény gyerek vagyok. Arra pedig azt felelte az algebratanár, hogy menjek napszámosnak, ha szegény vagyok. És mikor a végén mind a ketten kérték, hogy legyen elnézéssel irántam, ne buktasson meg, és az érettségim is bocsásson át, hogy el ne veszítsem az egyéves önkéntességre szóló jogomat, azt mondta:

– Nem baj, csak szolgáljon három évet az a hatökör.

És aztán melegen ajánlotta a magyartanárom, hogy igyekezzem legalább el nem késni többé. Ő meg Lasz tanár úr különben remélik, hogy év végéig még megpuhítják az algebratanár urat.

És ha nem akar majd megpuhulni? Ez az ember gyűlöl engem. Elég is volt már nekem az egész gimnáziumból. És mit csinálnék avval az érettségivel? Egyetemre menni nem vágyom, azt is úgy unnám, mint a középiskolát; és nem akarok se ügyvéd lenni, se tanár. Semmi nem akarok lenni. (Sikerült is.) Ami pedig a háromszendős katonaságot illeti, azt se bánom, írnom akkor is lehet majd; a versek mellett megpróbálok humoreszkeket is írni, majdcsak megleszek valahogy. Semmihez a világon nem volt kedvem, csak az íráshoz.

Nem tartott tovább, mint három-négy napig, hogy ingadoztam. Azután elszántam magam: kimaradok. Aznap utolsó óra után megvártam Lasz tanár urat meg a magyartanár urat a tanári szoba előtt; megmondtam mind a kettőnek, hogy holnap már nem jövök iskolába, semmi célom az iskolázással. Hiába kezdtek a lelkemre beszélni. Megköszöntem a hozzám való jószágukat, sohase fogom elfelejteni. Elbúcsúztam Dobozy Gábortól is, ő volt az egyetlenegy fiú, akinek elárultam, hogy itt hagyom a gimnáziumot. Olyan kedves volt, avval adott kezet, hogy reméli, tovább is megyek majd hozzá írni és melegezni.

Február végén jártunk. Kemény telünk volt abban az esztendőben.

Hátravolt még szegény apám: hogy mondjam meg néki, hogy kimaradtam a gimnáziumból. Az utolsó évben, majdnem a végén ennek az utolsó évnak. Itt hagyom a jövőmet. Ő nem bízik majd abban, hogy költő, vagyis hogy író lesz belőlem, és ha lenne is, micsoda küzdelem és milyen bizonytalan sors elé megyek. Hogy meg fog az a jámbor tanító keseredni: sohase lehet majd büszke rá, hogy diplomás ember lett a fiából.

Nem mertem, sokáig nem mertem apámnak megírni, mit cselekedtem.

A legelső napom, mikor nem mentem az iskolába, jaj, micsoda boldog nap volt az! Emlékszem, felkacagtam örömömben, mikor felébredtem reggel, arra ébredtem, hogy nincs több gimnázium, szabad vagyok! Először is hevertem még óra hosszat a meleg ágyban, amelyet a magam testi melegével melegítettem meg. És füttyörészve mosdottam és öltözködtem. Már az este kitaláltam, hogy beülök majd egy kisebb kávéházba a Krisztina körúton; avval ünnepeltem meg a szabadságot, ott ültem majdnem délig, a lapokat bújva s cigarettaízva; kiskávét fogyasztottam, ez 12 fillérbe került, hozzá egy kifli, 4 fillér. Persze, mindennap nem engedhettem meg magamnak ezt a luxust, a vacsorám rovására ment volna. A délelőttöket azután úgy töltöttem, feküdtem jó sokáig, olvasva, s azután elmentem csavarogni. Legjobb szerettem a Vérmezőn járni özszevissza; fűvön lépkedhettem, ami jólesett vidéki lelkemnek. A fű télen át is megmarad; a fagy alatt, hó alatt zöldell tovább. Erről verset írtam; hogy ti. ilyenek illik lennünk: ha fázunk, éhezünk, akkor is zöldelljen az öröm bennünk.

Elemérnek nem árultam el, hogy kimaradtam, szégyelltem volna előtte, hogy nem vagyok diák. Az is eszembe jutott, hogy már nincs jussom a menzán ebédelni. Jaj, ha ez kiszül, becsukhatnak mint szélhámost. Ebédelni Pesten ebédeltam, a vakom is Pes-

ten lakott; kezdett nem lenni értelme annak, hogy Budán fészkeljek. Nézegettem a kiadó szobák céduláit a pesti kapukon, be-bementem azokba a lakásokba érdeklődni; bizony azok az albérleti szobák, bár mind sötétek, kicsikék, drágák voltak nekem, 20 korona, 24 korona, olyan is volt, amelyikért 30 koronát elkövetelt a háziasszony.

El szoktam volt menni, mondjuk minden hónapban egyszer, abba az Aradi utcai étkezdébe, a szoboszlaiakhoz. Azok közt a kosztosok közt, akiket ott megismertem, azok közt volt egy vigéc, 27-28 éves forma, Herz volt a neve. Ha hétköznap legtöbbet vidéken bolyongott is, vasárnap mindig Pesten volt. Ő is hallotta, mikor a két szoboszlainak megvallottam, hogy hátat fordítottam az iskolának. Mind a ketten rosszalották, amit tettem, pláne a mérnökjelölt szörnyen felindult, azt mondta, megbocsáthatatlan könnyelműség. Azt a pár hónapot ki lehetett volna még bírnom, nagyon valószínű, hogy az algebratanár átbocsátott volna az osztályvizsgán, ha kijelentem, hogy érettségít nem akarok tenni. Így is meglett volna az önkéntesi jogom; és ha nyolc osztályt jártam, akárhol fölvehetnek tisztviselőnek. Hanem vadul nekiszaladni az életnek, arra bazírozva a jövőt, hogy verseket firkálunk, ez, ez, ez... nem fejezte be a mondatot, csak a fejét jártatta haragosan.

Azt is megmondtam ott jóakaróimnak, hogy szeretnék Pestre jönni lakni, de azok a szobácskák, amelyeket megnéztem, nagyon drágák. Az a Herz, a vigéc, azt mondta erre, vegyek egy Friss Újságot, ott hirdetik a legolcsóbb szobákat.

– Külömben ne is nézze meg az apróhirdetéseket, azt hiszem, odajöhet a Lázár utcába, hárman lakunk ott együtt, de negyediknek is lesz hely. Jöjjön el kérem ide jövő vasárnap is, majd referálok.

Másik vasárnap azután (ő fizette az ebédemet) rögtön magával vitt a Lázár utca 3.-ba; második emeleten volt az udvari szoba; a lakás egy foltozó vargáé volt; három ágy volt a szobában, két rendes ágy meg egy fiókos ágy; nem tudom, ismerik-e ma is az ilyen ágyat: lenn kihúzható fiókja van, abban meg lehet ágyalni. A másik két lakó ott-hon volt: egyik valami 30 éves, sovány képű férfi, az az ágyában feküdt, könyvet olvasott, a másik 20 éves forma fiú, ő széken ült az ablak előtt, a Pesti Hírlapba volt belemélyedve. Bemutatkoztunk, a 30 évest hitták Henningnek, a fiatalabbat Herznek, mint a vigécet; ő a vigécnek az öccse volt, Herz Herman; a bátyját Herz Károlynak hitták. Bejött a háziasszony, megállapodtam vele: havi 12 koronát fogok a fiókéért fizetni. Herz Herman könyvelő volt egy Váci körúti matrác- és paplan-nagykereskedésben; Henning úr, aki egy sárga Reclam-Bibliothek-füzettel feküdt, ő optikus volt, Calderoninál dolgozott (akinek a gyönyörű nagy üzlete a második világháborúban, avval az egész Haas-palotával együtt, tőkéletesen kiégett). Ez a Henning úr, úgy láttam, figyelmesen olvas, amellelt folyton vihogott. Magyarul nem tudott, németül kellett megkérdezniem, mi az a mulatságos könyv? Megmutatta, az Ibsennek *A népgyűlölő* című drámája volt. Herz Károly suttyomban megkopogtatta kétszer a homlokát, úgy szokták jelezni, hogy valaki plim-plim.

Egypár nap választott el a márciustól; megvártam az elsejét, akkor átköltöztem a Lázár utcába, a kofferembe minden belefért. A bejelentőlapon nem tudtam, mit írjak foglalkozás gyanánt; azt, hogy költő, nem mertem írni; egy kis fejtörés után azt írtam: magánzó. A szabó, akinél laktunk, szívbjajos volt, sokat feküdt; felesége elég jó arcú, 35 év körüli nő volt; gyerek három, két leányka meg egy fiú, csendes, jó gyerekek. A konyha mellett is volt egy kicsike szoba kiadva (a hivatása cselédszoba lett volna), abban egy állatorvostan-hallgató lakott; az minden éjszaka, szegény, maga alá csúnyított; gumipelenkát tett néki a háziasszony a lepedőre.

A háziasszony megengedte nekem, hogy bemenjek hozzájuk kivasalni a nadrágomat néha, meg a zsebkendőmet, lábravalómat, ezeket még mindig magam mostam. Herz Károly, a vigéc, arra figyelmeztetett, ne próbáljak az asszonymak udvarolni, nem lehet semmire se menni vele, ő is hiába próbálta. Az asszony, a vigéc szerint, azt mondta néki, szívesen megcsálná a szabót, de nem jut erre soha ideje; el van az egész napja foglalva piacra járással, takarítással, főzéssel, mosással, a gyerekek gondozásával meg mindenféle házimunkával, este pedig már ki van dögölve (ahogy kifejezte magát), de nem is mehetne el hazulról, nem tudna mit hazudni az urának.

Henning úr, Hans Henning, Stájerországban született, egypár esztendeje jött Magyarországra; a mi nyelvünkről azt mondta, ez valami nehéz nyelv, soha nem bírná megtanulni. Jegyezzük meg, hogy akár társalgott, akár olvasott, körülbelül minden két percben elvihogta magát. Sokszor elnevetgélt magában perceken át, sokszor csak egy-két taktust nevetett. Mikor hazajött a Calderoniból, délután hat után, azonnal lefeküdt, olvasni kezdett. Az ágya fejénél, a padlón voltak az ő Reclam-füzetei felhalmozva; volt abban Schiller is meg Goethe, Lessing, Hebbel, Gerhart Hauptmann, Wedekind és aztán Kant, Schopenhauer meg mind a leghíresebb német filozófusok.

Ezt a nyavalyát, hogy valaki a legkomolyabb perceiben is vihogjon, nem láttam életemben, csak az egy Henning úrnál, ilyen csak a bolondokházában lehet. Henning úr vacsorázni se kelt föl, hazahozta magával a vacsoráznivalót: szafaládét, rusznit, parizert, disznósajtot, ilyesmit, nyáron azután valami gyümölcsöt is mellé. És zöldpaprikát a húsféléhez. Megkérdeztem egyszer, mikor tartósabban nevetgetett, hogy mire gondol, talán valami vidám história jutott eszébe. Nichts – azt mondja –, überhaupt nichts.

Herz Herman, ha meleg is volt a szoba, soha nem volt kalap nélkül. És reggel, mielőtt ahhoz a céghez dolgozni ment, imádkozott halkán, felkötte az imaszíjakat. Valami kis kóser kocsmában ebédel; vacsorázni ő is otthon vacsorázott, valami kóser felvágottat. Nyáron meg ősszel azután inkább két cső kukoricát, dinnyét kenyérrel, szőlőt kenyérrel, szilvát kenyérrel, diót kenyérrel. (Én is vacsoráztam így.) A bátyja, a vigéc, az hajadonfőtt volt, és ő nem imádkozott, és nem volt kóser. Csudáltam is, hogy a fiatalabbik a bigott zsidó, az, aki iskolázott (kereskedelmit végzett), akinek modernebbnek illett volna lenni. Elővette néha a bátyja, próbálta megtéríteni, de Hermannal nem lehetett beszélni. Az egész zsidóságból a vigéc csak a hosszúnapot tartotta, azt is megmagyarázta, miért. Egyedül azért, mert nem volna szép tőle, hogy ő egyik, mikor az öreg édesanyja egész nap böjtölve imádkozik.

Valóságos szónoklatot tartott egyszer az öccsének a vallásról meg a rítusról. Azt mondta körülbelül:

– A vallást az emberek teremtették, talán magát az istent is. Sokat gondolkozhat, tudod, a magunkfajta azokon a hosszú utakon a vonaton. Lehet, hogy van isten, de az nem olyan, amilyennek te képzeled. Mit gondolsz, ráér az isten arra, hogy egy ilyen kis bolhával, egy Herz Hermannal törődjön? Bánja is ő, mit csinálsz. Az imádkozásra ne hidd, hogy ad valamit, nem veheti azt a hízalgést készpénznek. És nem kell néki a ti megalázkodástok, mit ér vele? Ha van isten, az csak azt kívánhatja az embertől, hogy tisztességesen viselje magát, a gyengébbet ne bántsa, meg ne sértse, és hogy segítse a szegényt, egyszerűen, hogy az ember ember legyen, értetted?

Herz Herman erre nem szólt semmit, sötét gyűlölettel nézett a Herz Károly szemébe. Panaszkodott egyszer Herz Károly, milyen keserves az élete a kereskedelmi utazónak (akit csak vigécnek híznak, a csúfnevéen), hány messze kisvárosba dökög el hiába, egyetlen rendelést sem tud elérni, olyan rosszul mennek az üzletek, és hogy milyen

borzalom azokban a kisvárosi szállodákban meghálni; bolha, poloska macerálja az embert egész éjszaka, sőt itt-ott tetűt is kapott; másnap azután, kialvatlanul egész nap rábeszélni az árura a rőfösöket; sokszor olyan főfájást kap, majd szétszakad a feje. A vigécnek az az életcélja, hogy kiszemeljen magának egy nagyobb vagy kisebb várost, ahol üzletet nyithat; ezt a túlságos nagy strapát, a vigécséget, ezt csak fiatalon lehet kibírni. Bizony, már el kéne kezdeni a pénzt félretenni, amiből majd az üzletet berendezi, de hát itt vannak az öreg szülék; az apja tollas zsidó volt a Dunántúl valahol, harminc falut is bejárt volt tollat szedni, tönkrementek a lábai, ma már csak pipál és sóhajtozik. Az öcs (akit ő taníttatott) még nagyon keveset tud hazaadni, majdnem egészen neki kell, Károlynak az öregeket eltartani.

Két óriási kofferje volt Herz Károlynak, telirakva vászon-, perkál-, kanavászmintákkal; ha megjött, egyik koffert a mi szobánkban állította egy sarokba, a másikat be kellett a szabóékhoz tolni, az már nem fért el minálunk. Némelykor 24 órát átaludt egy-egy vigéci kirándulás után a kimerült Herz Károly. Ő kávémérésbe ment vacsorálni, virstlit vagy rántottát. Szeretne mindig egy üveg sört is este fogyasztani, de azt, azt mondja, sajnos, meg kell gondolni.

Szóval még mindig nem reggeliztem (úgy megszoktam, hogy délig sose voltam éhes), hanem elmentem sétálni reggel. A szobánkból úgyis tisztulnom kellett, mert bejött a háziasszony takarítani. Még most se tudtam a nagyvárosba beleélni magam. Úgy néztem az emberekre, mintha betegek volnának. Mert olyan színű volt a képük, mint a kőpor. Van, igen, búzaszín arcú is, de kevés. Vidéken a sápadt arc olyan kivétel, mint itt az a barnapiros. Azután még fel-felébredt az az elaludt csodálkozás is bennem, amit Debrecenben éreztem: hogy mehetnek el így egymás mellett a járdán, mintha mind haragba volnának. Szoboszlón szinte minden polgári ember ismerte egymást; ha meg nem is állottak egymár szóra, de köszöntek, ha találkoztak. Istenem, gondoltam, ha nem is ismerik egymást, nem volna szabad ilyen részvétlenül a másik mellett elmenni; a pillantásuk összetalálkozik: egy barátságos intéssel, egy mosollyal üdvözölhetnék egymást azok, akik mind magyarok, akik egy időben élnek ezen a halállal végződő Földön. Az is fáj egy kicsit, hogy a házakban nem ismerik egymást a lakók; nem tudom, miért lettem bánatos azután a nyáron a csatornabúztól meg a naftalin szagától; elég lett volna émelyednem. Egyszer meg elsírtam magam este, vacsora közben, mitől? csak attól, hogy azon a kenyérsarkán, amelyet a fűszeresnél adtak, rajta volt a pékcédula, akit rá szoktak Pesten a kenyérré ragasztani. Eszembe jutott a szülei ház... Szoboszlón a legeslegjobb kenyeret ettük; az úgynevezett *kétszeresből* sütődött, búzából meg rozsból. Olyan híres volt a szoboszlai kenyér Alföld-szerte, a szoboszlai szekeresek három vármegye hetipiacaira szállították a kenyerünket.

Ilyen reggeli sétámon egyszer bementem az Andrássy út elején egy trafikba. Két kisasszony volt a pult mögött; az egyik állott, ült a másik. Az, aki ült, az volt az idősebb; olyan szép volt, meg kellett hökkenni annak, aki megpillantotta. Karcsú, vékony, gyönyörű sötétszőke hajú; orra, szája, füle oly finom, nem győzte csodálni az ember. Mosolygó sötétkék szeme némely pillanatban feketének látszott. Hófehér volt a keze, ujjai hosszúak, szóval a legrangosabb fajta szépség volt. A másik kisasszonynak, a fiatalabbnak, annak több teste volt; az is szőke, nem éppen szépség, de kellemes, kedves arc. Megvettem azt a legolcsóbb cigarettadohányt, amit használtam, azután megkértem a kisasszonyokat, engedjék meg, hogy újságot olvassak. Átnéztem mind az újságot, amelyek ott feküdtek a pulton. Mikor elmentem, megmondtam nekik, hogy mindig itt veszem majd a dohányt meg a cigarettapapírt, gyufát, de legyenek olyan szíve-

sek megengedni, hogy ha semmire nincs szükségem, akkor is bejöhessek újságot olvasni, nekem arra nagy szükségem van. Jó. Egy délelőtt csak a kisebbik kisasszony volt a trafikban. Aznap megjelent egy versem a Pesti Naplóban; megmutattam a kisasszonynak, elárultam, hogy én vagyok az a név, ami alá van nyomtatva.

– Igen? Kegyed költeményeket ír? Rajongom a költeményekért!

Elofvasta, kétszer is, a verset, nagyon tetszett néki. Szép lassan összebarátkoztunk a kisasszonnyal. Sokszor volt egyedül a trafikban; az idősebbik nem jött le csak délfelé, mert még nem kelt föl, hajnalig regényt olvasott az ágyban. Azt Jozefának hitták, ezt a fiatalabbat Katónak. Volt egy harmadik kisasszony is, ő szinte soha nem volt a trafikban látható, mert ő vezette a háztartást. Jozefa 26 éves volt, Mariska, a harmadik testvérük 24 és Kató 22. Jozefa különben Zsozefinnek hívatta magát, a Joséphine Beauharnais emlékezetére, arról már olvasott Jozefa. Az apjuk a Kerepesi temető irodájában volt alkalmazva. Ő se jött le soha a trafikba; ha megjött a temetőből késő délután, beült egy Népszínház utcai kocsmába az öreg cimboráival kártyázni. Kis fizetésért szolgált a temetőben a papa, inkább azért, mert nem akart munka nélkül élni; a trafikban pedig őrá nem volt szükség. Anyjuk nem volt a kisasszonyoknak, meghalt. Ezt mind Katótól tudtam. Mikor már hetek óta jártam a trafikba, egy délelőtt (persze ketten voltunk) azt mondja Kató, gyengéden nézve rám:

– Milyen karcsú kegyed.

Könnyű volt karcsúnak lennem; oly keveset ettem, mint a zsokek.

Szóval Kató kezdett udvarolni nekem, nem én Katónak. Én különben, mikor megmondta az életkorát, és kérdezte, hány éves vagyok én, huszonkettőnek mondtam magam, hogy kicsit jobban imponáljak. Tán egy hétre rá, hogy karcsúnak mondott; miután Jozefa, vagyis Zsozefin már bejött, Kató azt mondta, elmegy most a varrónőhöz, és hozzám fordult:

– Kegyed még marad?

Láthattam a szeméből, jólesnék neki, ha vele mennék. A járdán elnevette magát.

– Semmi dolgom ma a varrónőnél, csak azért jöttem el, vágytam a szabad levegőre ebben a gyönyörű tavaszidőben.

Csakugyan, nagyba tavaszodott, a járdai fák ágain szinte szemmel láthatólag tolokodtak kijjebb a rügyek, és a verebek úgy csivogtak, mintha meg akarnának veszni. Olyan élvezet volt legalább azt az üde levegőt beszívni, mint málnaszörpöt inni. Átmentünk a Révay utcába. Ott ház épült, a házból most még csak az állványzat látszott. Kapuja van az állványzatnak, azon közlekednek a munkások. Víz be Kató a kapun, be a homályba.

– Olyan érdekes itt, nem?

Akármilyen érdekes, rögtön megállott, lehunyta a két szemét. Megérdemeltem volna, hogy befalazzanak, mint Kőműves Kelemennét, ha rögtön át nem ölelem a Kató vállait, és el nem kezdek vele csókolózni. A kőművesek meg a malterhordó nők odapillantgattak hozzánk, békén hagytak, legfeljebb elnevelték magukat. De emlékszem egy idősebb kőművesre, aki megállott a deszkalépcsőn, és bánatosan nézte a csókolózó fiatalokat. Mikor elmentünk, visszagondoltam óréa, meg is szégyeltem magamat. Mentünk oda szinte mindennap erre a tavaszi istentiszteletre; varrónőt nem lehetett Katónak mindig fülleníteni; hol azt mondta, hogy a fűszereshez megy, hol meg, hogy a drogériába, s már nem tudom, milyen ürüggyel hagyta ott a trafikot. Lehet, Jozefa sejtette, mi dolga van Katónak, de nem törődött vele. Megmondta Kató a nővérenek, hogy költő vagyok, azontúl úgy is hívott Jozefa: a kis költő.

Nem mondhatom, hogy szerelmes lettem volna Katóba. Talán nem is merészeltem szerelmes lenni beléje: az én szememben úrilány volt ő, én szegény gyerek, és semmi se voltam, valami utolsó tekergő. Nem említettem: Kató rekedt volt; sokszor megre-szelte beszéd közben a torkát. Külömben nem volt a gégejének semmi baja, egy ismerős doktor megnyugtatta Katót. Talán a rekedtség is útját állotta annak, hogy szerelemre lobbanjak Kató iránt. Nem, nem volt bennem szerelem: egyszer nekifeküdtem, hogy verset írok Katóhoz: nem lett belőle semmi. Csak szörnyen vágytam minden este a másnapi csókra. Nem is simogattam, nem tapogattam Katót, míg csókolóztunk, még a mellecskáihez sem mertem nyúlni. Éppen csak magamhoz öleltem, és ráragadtam a szájára, s csak azt susogtam közben néki: te édes, te édes. A tegezést is ő kezdte. A trafikban persze magáztuk egymást, illetve Kató kegyedezett engem. Egyszer elkeseregte, hogy a színpad az álma, de a rekedt hangja miatt nem lehet remélnie, hogy színésznő lehessen. És a rekedtségét, fájdalom, nem lehet meggyógyítani. Egy ismerős hölgy tanácsára reggelenként szódadikarbónával gargarizál, eddig annak semmi eredménye.

Érdekes, a rekedt férfikkal pedig életemben mindig rokonszenveztem. Vannak rekedtek, akiknek semmi baja, nem tudni, mitől rekedt el a hangjuk. Megértette az ember, ha rekedt lett a vurstli kikiáltója, vagy ha rekedtek azok az urak, akik a tőzsdén egész délelőtt üvöltöznek, de a rekedt orvos, művész, tisztviselő, kereskedő, pincér? Sok még csak nem is dohányzik köztük.

Nem felejttem el, ott az állványok alatt a félsötétben, mikor el akartunk már menni, hajlogattunk, összekeresélgéni a Kató kiesett hajtűit. Akkor még hosszú volt a nők haja; se rúzs nem volt, púder se a mások szeme előtt, és a körmöt se pirosították, se nem borotválták a szemöldököt. Kinek jutott volna ilyesmi az eszébe? Se nem lehetett látni, hogy asszony, pláne leány cigarettára gyűjt, isten őrizz!

Beszélt Kató nekem Jozefáról, akinek bizony már régen asszonynak kéne lenni, de nem tud férjhez menni, hiába. Kihez mehetne? Nem akar szegényember felesége lenni. Meg se merik kérni, félnek a szerény sorsú fiatalemberek ilyen nagyon szép és igényes leánytól. Akik mégis, beléhabarodván, megkérték, azoknak kereken megmondta Jozefa, hogy ne számítsanak reá. Udvarló, az persze volt, és van mindig legalább tucat; olyan udvarló, aki el akarja csábítani vagy ki akarja bérelni, metreszévé. Ezek késő délután meg este néznek be egymás után a trafikba diskurálni Jozefával. Járt ide hónapokon átál egy ulánus kapitány, báró, nagyon fess férfi; azt szerette volna, ha Jozefa csukott fiákerben sétakocsizni jár vele; ezt ugyebár belátja Jozefin, hogy ő, aki arisztokrata, nem vehet feleségül egy kispolgári nőt, és nem is mutatkozhatik vele, csak ha már a babája lett néki.

Lassankint beszédesebb lett Jozefa, mindig csak önmagáról beszélt. Hogy milyen szerencsétlen ő; szegény leánynak nem volna szabad ilyen szépnek lenni. Látott már az Operában meg a Stefánia úti kocsikorzón grófnőket, hercegnőt is; kijelentheti, hogy ő mindnél szebb. Hozott néki egy udvarlója egy könyvet, abban olvashatta a Napoleon meg a Joséphine történetét; több arcképe is volt a könyvben Joséphine-nek; nahát, mondhatja, ő sokkal szebb, mint az a francia Joséphine, és néki istennőnek lehetne lenni, ha császárné lett az a Joséphine.

És némely délelőtt hangosan ábrándozott Jozefa, két kezét hátul a nyakán összekapcsolva, s a szemét lehunyva:

– Igen, énrtem egy angol lordnak kell eljönni, aki fiatal is és szép és kedves. Vagy egy amerikai milliomosnak. Hiszen azok is átrándulnak néha Európába, miért ne jön-

ne el Pestre is ilyen tengerentúli nábob, aki meglát, belém bolondul, és visz magával Kaliforniába vagy hova, ahol az életem csupa pompa és multság lesz; Párisba megyünk majd szórakozni, exotikus szigeteket látogatunk a jachtunkon, arra vágyom a legjobban, a jachtra, ki érdemli meg azt jobban, mint én? Tudja, évekkkel ezelőtt francialeckéket vettem, de eluntam. Ugye, inkább angolul kezdjek tanulni, hiszen még nem késő; hamar meg fogom az angolt tanulni, mert annyira ambicionálok. Mit gondol, kis költőm, mi a maga véleménye?

Egyszer, mikor a feje nagyon fáj, avval a vallomással tisztelt meg Jozefa, megmondta, hogy annak székrekedés az oka, ő még érintetlen; és az ilyen tiszta lányokat üldözi a székrekedés.

Vagy két hónapon át tartott a mi csókolózásunk Katóval. Nem minden nap szöktünk el, csak kétszer-háromszor egy héten. Némely nap nehezen hagyta abba Kató a csókolózást. Tüzelt a szája, s kipirult arca forró lett, hosszúkat lihegett, nekem szorult erősen, és oly szorosan ölelt, alig bírtam lélegzetet venni. S a fülembe sugdosott, színtelázzban:

– Te édes, te drága fiú, én úgy vágyom, úgy vágyom mindenre, jaj, nem lehet kibírni...

Én is vágytam, hogyne vágytam volna, olyan nagyon vágytam, alig tudtam lépni, mikor elmentünk az állványok alól. Vagyis az állványok eltűntek úgy hat hét múlva, azután kapuk alá bújtunk a Révay utcában, alig jött vagy ment valaki délelőtt azokon a kapukon.

Eszembe se jutott, hogy Katót elcsábítsam. Szentség a polgári lányok szüzessége, én legalábbis ebben a tudatban nőttem fel. És Kató is csak nyöszörgött, hogy jaj ez a lányság, ez borzasztó, rettenetes ez. De hogy ezen a lányságon segíteni is lehet, az, azt hiszem, Katónak se mert eszébe jutni.

Két hónapi nyalakodás után férjhez ment Kató.

Magamnak sejtelmem se volt róla, hogy Katót elveszi valaki; az a valaki órák volt, ott volt a kis boltja közel, a Váci körúton. Estefelé, zárás után járt a trafikba Katónak udvarolni. Egy pár hete csak hogy megkérte; Kató nekem szót se szólt, járt velem tovább is csókolózni. Egy délelőtt aztán bánatosan bejelentette, hogy holnap házasságot köt Ikszipzilonnal a VI. ker. előljáróságon, reméli, én is ott leszek. Kató is, Jozefa is avval magyarázták a hallgatásukat, hogy nem akartak megszomorítani. Hát elmentem másnap délben az előljáróságra, vittem egy kis csokrot.

Mint asszony is eljött a trafikba Kató segíteni Jozefának. De nyitni s kilencig ott ülni Jozefának kellett egyedül. Muszáj volt jókor kelni néki. A kölcsönkönyvtári regényt magával hozta olvasni a reggeli órákban, mikor még kevés a kuncsaft. El-elbóskolt a könyv felett, úgy, mint az öregek.

Egy este, mikor a Pesti Hírlapnál jártam, megfogott a folyosón Ráskai úr, a P. H.-nak egy fiatal munkatársa. Megkérdezte, szabad tudok-e lenni kétszer egy héten délután. Miről volna szó? Arról, hogy elmenjek egy politikai hetilap szerkesztőjéhez minden szerdán, az vezércikket diktál majd nekem, pénteken pedig egy nyomdában korrigálnom kell a lap szedését. Azonkívül minden héten írnom kell, legkésőbb csütörtökre, egy tárcányi szezonverset; az nékem, azt hiszi, nagyon könnyen fog menni. Kapok majd mindezért harminc koronát egy hónapra. Eddig ő látta el ezt a feladatot, de most gázsiemelést fog kapni a P. H.-nál, hát május elsején elbúcsúzik ettől a mellékjövédelmétől.

Jelentkeztem másnap az illető szerkesztő úrnál, a Negyvennyolc című hetilap gazdájánál, aki különben ügyvéd volt valahol az V. kerületben. Hogy hítták, nem mondom

meg; utódai élhetnek, és én nem éppen magasztalni fogom az illetőt. Elégedjék meg avval az olvasó, ha dr. Nagyszájnak nevezem őt. Dr. Nagyszáj magas, „fess” ember volt, hasacsкас; a mellényén arany óralánc úszott keresztül. Jelentékenyen magas volt a homloka, mert kopasz volt félig; ami haja (szőke) megmaradt, azt hátrafésülte. Pakompartot tartott, az lement abba a bő, nyitott gallérjába; az volt az ember benyomása, hogy bokáig lemegy a pakompart, akár a tábornokok nadrágján a vörös stráf. Akkor még sokan hordtak pakompartot, azaz: barkót a férfiak; az a XVII. században került át Angliából Franciaországba s aztán az egész kontinensre. Mihozzánk százestendei késedelemmel jött a pakompart, ahhoz is kellett száz esztendő, míg elkezdett a divatból kikopni.

Szép bariton hangon beszélt az ügyvéd. Ráskai úr már referált rólam, én is tudom, ugyebár, mi lesz a tisztém és a tiszteletdíjam. Amit elsején előre fog átadni. Legyek szíves hát szerdán elfáradni 6 órára, mikor az irodának vége.

Ott várt aztán szerdán az íróasztala előtt ülve; valamelyik reggeli lapban búvárkodott egy darabig; a foga közt Britannika szivart tartott, az is olyan fess volt, olyan hasas, mint ő; elég előkelő szivar, tizennégy filléres. Abbahagyta dr. Nagyszáj a böngészést, tenyerét ráborította a homlokára, mert gondolkozott. Vagy öt perc múlva: nna! – felállott, engem ültetett az íróasztalhoz, ott volt előttem papiros meg ceruza. Elkezdett az irodában fel-alá jární, szaporábban szíva a Britannikát, egyet-egyet köhintett, a fejét felkapta, s aztán lebecsátotta, többször egymás után; tett egy-egy gesztust is közben; végre megállott, felém is tett egy félig figyelmes, félig parancsoló gesztust, kis főhajtással, és elkezdte a diktálást.

A vezércikk, természetes, ellenzéki szellemű volt, hiszen a lapnak, amelyikbe íródik, Negyvennyolc a címe. Azon a bariton hangon diktált dr. Nagyszáj, kicsit még mélyítve a hangját; elég folyékonyan diktált, bár el-elhallgatott közben, s hevesen szívogatta a Britannikát. Jólesett lopva beszippantanom a kósza füstöt, mert magamnak nem illett volna rágyújtanom.

Néha, ha megállott dr. Nagyszáj gondolkozni, körbenyalogatta a szivar végét, és lecsípte a fogával a szivar végén azt a foszladozást, rongyolódást. Azok közé a szivarosok közé tartozott, akik nem használnak szipkát.

Egyszer-egyszer felkapta a hangját dr. Nagyszáj, és a fejét is, például, mikor azt diktálta:

– Figyelmeztetni akarom a tisztelt kormányt... – meg is fenyegette a mutatóujjával a tisztelt kormányt, akár a parlamentben állana, ott szónokolna. Még feljebb rántotta a hangját, mikor az osztrák miniszterelnököt aposztrofálta:

– Jegyezze meg magának Körber doktor úr, a magyar nemzettel ma nem lehet úgy packázni, mint hajdanában a Lipótok és Ferdinándok korában...

Megakasztotta magát dr. Nagyszáj, azt mondta öntelt mosollyal:

– Ettől prüszkölni fognak Bécsben!

Mintha értenének Bécsben magyarul, mintha látnák ott egyáltalán a Negyvennyolcat; hiszen én még Pesten se hallottam a dr. Nagyszáj lapjának a hírét.

Ennek a jó embernek a lelkében, mint valami szép lampion, olyan bűvös világítást terjesztett az illúzió. Ott állott, igen, ott dörgött a parlamentben, ahányszor csak diktált; sokszor, valami szónokiasabb mondata végivel úgy hallgatott el, a szemét lesütve szerényen, mert most tapsviharnak kell kitörni... ő biztos hallucinálta is azt a tapsvihart. Valahányszor bevégezte a diktálást, megkérdezett:

– Na, milyen a cikkem? Tudok valamit?

Elárulta, hogy az írógépész-kisasszonyának is tetszenek a vezércikkei, mindig elolvassa (szegény).

Meg kell jegyezni, mialatt írtam, amit diktált, képtelen voltam azt a sok stílusbeli otrombaságot meg azokat a magyartalanságokat úgy másolni, ahogy kaptam, azokat kijavítottam a fejemben, mint a villám, és úgy írtam le, helyesen. Ezt dr. Nagyszáj sose vette észre. Csütörtökre megírtam azután az első szezonverset, a lóversenyről, ha jól emlékszem. Nem láttam még lóversenyt. Megírtam minden csütörtökre, sőt néha már szerdára. Legfeljebb másfél órámba került az a tárcányi szezonvers. Ha sok eső esett, arról írtam, ha a szíami ikreket bemutatták Pesten, arról írtam, meg az új táncról, meg már nem tudom, mi mindenről. És korrigáltam a nyomdában, vagyis a revíziót végeztem el a nyomdai korrektúra után. A nyomdai jeleket már Mezőtúrról ismertem; Kolosvári tanár úr magával szokott volt vinni segíteni szombatonként a nyomdába, ő szerkesztette az egyik túri hetilapot (mert kettő volt). A Negyvennyolcban a vezércikkem meg a szezonversen kívül még három-négy-öt politikai cikket lehetett találni, meg politikai híreket. Azokat a cikkeket egyfelől nevesebb ellenzéki képviselőktől kérte dr. Nagyszáj (persze ajándékba), másfelől szegény öreg újságírók szállították neki nagyon olcsón. A politikai híreket maga dr. Nagyszáj írta; azokat is magyarrá fordítottam a nyomdában.

Nem hiszem, hogy ami abban a Negyvennyolcban volt, azt valaki elolvasta volna azokon kívül, akik írták. Magamnak is megvolt az a gyöngém, ami megvan minden kezdőnek, hogy becsíp a nyomdafestéktől. Kicsit szó szerint is lehet kérem venni: legalább oly jólesett szippantanom az újságpapírról a friss nyomdászagot, akár az orgona illatát. Még egy szagélményem van, Párisból, mikor 22 éves koromban először voltam odakint, tavasszal. Itt Pesten akkor még nem voltak autók; az a benzinszag, amit a Gare de l'Est előtt a taxik árasztottak, az volt ilyen ittasító, az jelentette Párist és azt a szenzációs tavaszt. Abban a legelső esztendőben, mikor a verseimet Pesten kinyomtatták, megvettem azt a lapot, amelyikben megjelentem, a versem kivágtam, eltettem a belső zsebbe, megmutattam a Lázár utcai albérlőtársaimnak, még Henning úrnak is, aki legalább annyit megértett, hogy az én nevem van a vers alá nyomtatva. A háziasszony előtt is elbüszkélkedtem a verssel, sőt odavittem először a szabónak, aki vasalt éppen; úgy tett, mintha olvasná, de láttam, hogy betűt se olvas el belőle; a végén azután csak annyit mondott:

– És mit adnak ezért, kérem?

Nem is adtam volna a versem többet a kezébe, de a szabó, csupa figyelemből, mindig elkérte a feleségétől. És sose tett egyéb megjegyzést, csak hogy:

– Még most se adnak érte pénzt?

Vagy hogy:

– Nem tetszik semmit érte kapni; még mindig nem?

És megcsóválta a fejét.

Meg is vetettem és sajnáltam is szegény embert, akinek ándungja sincs a költészetről, az idealizmusról meg a hírnevről, dicsőségről.

Az a vers (persze csak a komoly vers) a belső zsebemben maradt; elővettem a járdán, nem tudom, hányszor megint és megint elolvasni, látni a nyomtatott versemet, a nyomtatott nevemet. És elgondolni, hogy egész Magyarországon, a legkisebb községben is, ahová csak jár ez a pesti lap, látják a versemet, olvassák.

A magam hiúsága, a magam mámore ugye csak természetes: olyan fiatal voltam még, gyerekember. De itt van ez a negyven-ötven közti érett férfi, dr. Nagyszáj, vajjon mi esett ebbe belé. Ez az ember, aki korlátolt, és aki semmit se tud, a sikert üldözi, szere-

pelni vágyik. Alapított egy negyvennyolcas kört a Lipótvárosban, ott minden szombat este közvacsorát rendezett, s oly hosszú szónoklatokat tartott, mint Apponyi. A Lipótvárosban egyszer se mert még fellépni ellenzéki jelölt, ez a kerület mindig a kormánypárté volt, és az marad örök időkre; ő, dr. Nagyszáj, ő az egyetlen, aki már három választáson lépett föl negyvennyolcas programmal; rengeteg pénze ment el minden választásra; olyan kevés szavazat esett reá, nem is volt érdemes megoldvasni. De hosszú heteken át ragasztotta ki a plakátjait választás előtt, és gyűléseket rendezett kávéházakban, kocsmákban; a kortesei, mindenféle svihákok, elcsalták a sok pénzt tőle, s kiröhögték. Kortestollat ezret meg ezret csináltattak, a toll mellé arra a lakkos zöld levélre rá volt arannyal nyomtatva: Éljen dr. Nagyszáj!, azokat az iskolák előtt osztogatták a kortesek a gyermekeknek; zászlót, azt már igen keveset rendeltek, az komolyabb költség. És szónokolt, szónokolt a választás napjáig lankadatlanul, esküdött a győzelmére; részeg volt a közszereplés szeszétől dr. Nagyszáj, a lipótvárosi fess Don Kihóte. A pénzt, amit elnyelt a választás meg az a Negyvennyolc című hetilapocská, azt a feleségétől kapta, az dúsgazdag uzorás leánya volt. A Negyvennyolc című lapot ingyen küldözte széjjel kávéházaknak meg magánosoknak, de abba belé se nézett senki, legfeljebb azok az obskúrus közírók, akiknél a cikkeket rendelte, azok nyitották ki, hogy a maguk cikkét elolvassák. Ráskai úr mesélte nekem a P. H.-nál mindazt, amit dr. Nagyszájról tudtam. Csúnyán untam dr. Nagyszáj ügyvéd és örökös képviselőjelölt urat, bár egy kicsit enyhítette az unalmamat az, hogy mulattam is rajta, mint a bohócon. Hanem az a darabka kenyér, amit dr. Nagyszájnál kaptam, nem került, csak két délutánomba hetenkint, meg abba a szezonversbe. Otthagytam rögtön a vakot, mikor járni kezdtem dr. Nagyszájhoz; a vakot még jobban untam; nehéz volt nem ásítozni a vezércikkek felolvasása alatt, meg a járdán a szép, fess nőkről referálni is roppant terhemre volt már. Az ozsonnát ugyan elveszítettem a cserével, de azon való örömben, hogy a vaktól szabadulok, szívesen lenyeltem az ozsonnahiányt.

Most jön kérem Natália.

Az ő nevét tettem címnek a könyvemre, így azt az illúziót kelthetem az olvasóban, hogy szerelmes regényt vett a kezébe.

Rögtön megmondom: Natália kéjnő volt. Nem olyan, aki a járdán sétál, hanem olyan, aki utcai szobát vesz ki a földszinten, az ablakba ül, úgy várja a vendéget.

A Lázár utcában a 9. számú házat már úgy is építették, négy ablaka volt a földszintnek, azok mögött négy szoba, egy-egy leány lakott a szobákban, a kapun át be lehetett akármelyik szobába menni. Jobb felől, a kapu mellett lakott Natália. Az ablakban ült ő is egész nap.

Nem tudom, mit kellett a leányoknak a szobáért fizetni, de biztos, hogy a háziúr jobban járt avval, hogy kéjnőket fogadott a házába, mint ha műhelyeknek adta volna ki a földszintet.

Natáliát nem Natáliának hívták, ez a művészneve volt néki; azért vette föl a Natália nevet, mert erősen hasonlított a mostanit megelőző Natália szerb királynéhoz, a szépséges barna Natáliához, Milán király feleségéhez. Milán királynak olyan képe volt, mint egy lókupecnek; elég sokat költött Pestre, sok éjszakát átkártyázott a Nemzeti Casinóban, sok pénzét elvitte a gróf uraknak. Milán meghalt egynéhány esztendeje, a fia lett a szerb király, Sándor, annak Draga Masin volt a felesége, kispolgári családból való nő. Csak ezért vagy nem tudni, mi másért is, haragudtak Draga Masinra meg Sándorra a tisztek, egy éjszaka betörték a konakba, vagyis a királyi palotába (egyszerű kis villa volt az a Topcsider parkban, láttam 1914 decemberében, mikor a debreceni 3-as honvédekkel Belgrádban jártam), igen, betörték a tisztek, és megölték a királyt meg a király-

nét. Natália, a Sándor édesanyja kivándorolt Párisba, ott édeglélt csöndesen. Láttam Natália királynét 1931-ben; ott laktam a Passyban, Vértes Marcell, a festő is ott lakott; egyszer szóba hozta Natáliát: ha kíváncsi vagyok rá, azt mondja, csak oda kell állanom egy vasárnap reggel 9 óra felé az Eglise d'Eylau elé (az ott volt közel), Natália oda jár vasárnapi misére. Oda is mentünk a legközelebbi vasárnap Vértessele; jött csakugyan Natália, egy kicsi meredek sötét hernyó. Valami idős társalkodónő mellett tipegett, bot volt a kezében. Kilencvenéves volt akkor. Jaj, mennyire nem hasonlított a világszép régi Natáliára. Mikor elemista gyerek voltam, nagy divat volt még a füzetes regény, a Nick Carterek, Vadnyugat-históriák meg detektívregények ősanja. Volt Szoboszlón egy kicsi púpos ember, az hordta házról házra, ahol előfizették a friss regényfüzetet minden héten. Anyám is előfizette, hetenkint húsz fillérrel, a Koldusgrófnő című regényt. Zöld füzet volt az, a fedőlapján hajmeresztő képpel. Miért fizette elő anyám a rémregényt? Ő ki se nyitotta soha, csak a kis cselédünk olvasta a Koldusgrófnőt. Hanem a füzet hátsó fedőlapján azt hirdették, hogy aki mind a száz füzetet megveszi, az kap a végén egy szép kakukkos órát vagy a Milán és Natália olajnyomatós arcképeit aranyos rámban. Anyám nagyon vágyott a kakukkos órára, hát minden héten odaadta a húsz fillért a púposnak. De mikor azután vége lett a száz füzetnek, anyámat keserves csalódás érte. A púpos beállított egy reggel Milánnal és Natáliával. Anyám azt mondta neki, nem ezt akarja, hanem a kakukkos faliórát. (Ott volt annak is az ábrája a regényfüzet fedelén.) Azt hitte az én anyám, azt kapja mindenki, amelyiket szeretné. A púpos felvilágosította anyámat: őreá ez esett, nem lehet választani. Hát felakasztottuk Milánt és Natáliát a kisebbik szobánkban. Sok Milán és sok Natália függött Szoboszló falain. Kisült, hogy senki nem kapott kakukkos órát, minden előfizető Milánt és Natáliát kapott. Hát akkor ismerte meg Magyarország a Natália szépséges kreol arcát.

Ez a Lázár utcai Natália is látta ennek a szerb királynénak az arcképét, de mások is hízelegtek avval néki, hogy ő „egy második Natália”. Letette hát Pesten az eredeti nevét, a Rózsit, Natáliának hívatta magát. Ki volt a szobája ajtajára írva: Natália. Mind a négy leánynak a neve ki volt írva az ajtajukra.

Úgy ismerkedtem meg Natáliával egyszer, májusban, elmenvén az ablaka előtt, rámosolyogtam. Mert olyan szép leány. Visszamosolygott. Zavarba jöttem, tovaléptem szó nélkül. Másnap délután aztán megállottam az ablak előtt, köszöntem néki szépen. Kezet adott, és azt mondta: na mi újság? – mintha már régi ismerősök volnánk. Megmondta, hogy lát engem sokszor itt elmenni, bizonyára a Lázár utcában lakom. Igen – mondom –, a harmadik házban, a 3. szám alatt. Evvel el is akadt a társalgás mindjárt, pláne jött is egy úrféle a járdán, az Opera felől. Nem beszélek, hátha megtetszik néki Natália, s bejön hozzá. Sőt el is fordultam, hogy ne zavarjam az urat. De továbbment, és azután mégiscsak diskurálni kezdtünk. Mit diskuráltunk, hogy tudjak arra emlékezni. Vagy negyedóráig állottam az ablakánál. Fehér csipkefüggöny lógott az ablakon belül, annak az egyik szárnya a Natália hátára hullott; láttam a homályos szobában a beezüstözött kályhát (sok kéjleány kályhája volt ilyen), meg a kályha előtt a paravent-t, abba fényképek voltak dugdosva. Akkor is kezet adott Natália, mikor elköszöntem avval, hogy dolgom van.

Másnap is ott állottam egy kicsit a Natália ablakánál, és azután is; ritka nap volt, mikor nem tettem az ablak előtt tiszteletemet. Mikor másodszor vagy harmadszor állottam az ablaknál, megkérdezte Natália, mi vagyok én. Mit mondjak néki? Azt mondtam, semmi se vagyok, írok, abból élek. Mit írok? Verseket. Nevetett. Hát abból meg lehet élni? Mondom: nehezen. Elmagyaráztam azután néki, hogy politikai verseket írok az él-

lapokba meg a P. H.-ba, ez a kenyérem, mert az alanyi versekért nem fizetnek. Se a P. H.-ot nem ismerte, se élclapot nem látott életében. Aznap kérdezte meg a nevemet is, és aznap világosított fel afelől, hogy őt Natáliának hívják, mióta Pesten van, vagyis, mióta kiváltotta az egészségi lapját. (Ennek a rendőrségtől kiadott egészségi lapnak, a *bárcának* a révén hitták az utcai lányokat bárcásoknak.) Vagy még aznap vagy másnap elmesélte azután Natália az ő históriáját.

Zsidó lány volt, mégpedig sakter leánya egy felvidéki városkában.

– Igen, olyan szent zsidók lánya voltam. Fiatalember nemigen volt minálunk; a zsidó fiúk elmentek nagyobb helyekre boltossegédnek; aki mégis volt, az ugye nem fog lányt elvenni, akinek nincs hozománya. Nem is beszéltem sose fiatalemberekkel. Szép lány voltam pedig, mindig hallottam, hogy dicsérnek. És már húszéves lettem. Volt abban a városban egy nagyon csinos szép férfi, a rendőralkapitány; a mi utcánkon ment el, ha a városházára ment, vagy ha hazafelé jött onnét. Ha az ablakban ültem, ott varrtam, és fel találtam nézni, és ott ment, mindig odamosolygott hozzám; én lekaptam a fejem, de büszke voltam rá, hogy észrevett ez a szép keresztény úr. Egy nap azután már nem dugtam el a szememet, hanem rámosolyogtam én is, jaj, hogy vert a szívem. Álmodni is kezdtem övele. De nem csak álmomban álmodtam; nappal is, ha a varrásommal ültem az ablakban, mindig csak őfelőle spekuláltam, és alig vártam, hogy a túlsó járdán meglássam, hogy jön már a hivatalból; mindig összemosolyogtunk. Ez az egy perc volt nekem az élet. Vasárnap meg húsvétkor meg karácsonykor felvette az egyenruháját, kardja is volt, olyan gyönyörű volt, mint egy huszártiszt. Délután, mikor jött, akkor ő mindig a patika elé ment, ott szoktak a fiatal urak összegyűlni, cigarettázni, likőröket inni, sokszor késő estig ott tanyáznak. Egyszer egy estefelé megyek a piacra, a kofák sötét estig ott szoktak ülni; el kellett a patika előtt menni; meglát az alkapitány, szép lassan otthagya a kompániát, odasétál; volt ott több bódéjuk a kofáknak; egyenesen a mellé a bódé mellé jött, amelyiknél én állottam. Izgatott lettem, jaj! És intett nekem, hogy menjek a bódé mögé. Odamentem. Oda nem láttak a patika elől. Ő is odalépett, kezet csókolt, kezet csókolt nekem, a sakter lányának. Majd elájultam. Nahát, hogy sokat ne meséljek, akkor ott megbeszéltük, hogy vasárnap estefele találkozzunk; nem a bódénál, hanem annak az utcának a végén, amelyik ott közel nyílt, és annak az utcának a végén már a városnak is vége. A mamámnak azt hazudtam másnap, hogy fáj a fejem; olyan meleg is volt aznap, mert nyáron volt ez, el lehetett hinni. Hát már ott várt, szép kis szegfűcsokor volt a kezében, és selyemcukrot is hozott, én még soha ilyen figyelmességet nem hallottam. Karon fogott, úgy sétáltunk ki a temetőbe, a keresztény temetőbe. Nem akartam bemenni, mert sok kereszt van ott, tudja, a zsidóknak rá se szabad a keresztre nézni.

– Tudom, én is zsidó gyerek vagyok.

– Nahát, kinevetett a Karcsi, megmondta már az úton, hogy ő Karcsi, és beerőltetett abba a szép keresztény temetőbe. Olyan késő délután már nem jár ott senki. Rágyújtott, és úgy sétált ott velem cigarettázva. Ha szólt hozzám, akkor az orromba jött a cigarettafüst szaga, az olyan kellemes érzés volt, mert azt az ő szájából kaptam. Olvasgattuk hangosan a neveket, akik a fejfákra meg a sírkövekre voltak írva; némelyiket még tudtam is, kicsoda volt, mert nemrégén halt meg. Mikor elszitta a cigarettát, akkor átkarolt, meg akart csókolni. Nem engedtem, pedig hogy kívántam, istenem! Birkózott velem egy darabig, közben csókolta a hajamat, fületem, nyakamat, vállamat, ahol tudott; a számat nem bírta elérni. Azután abbahagyta, hű, lihegett, és elkezdett nevetni, úgy kért nevetve, hogy ne haragudjak, és csókolgatta a kezemet. És azt mond-

ta, szerelmes belém, elég volt engem látni, hogy megszeressen. Ez nagyon hízelgett nekem, gondolhatja. Mikor sötétedett, visszasétáltunk, ott annak az utcának a végénél elváltunk, de megbeszéltük, hogy másnap megint találkozunk. Másik nap is fejfájást hazudtam, és azt mondtam a mamámnak, hogy a sétálás nagyon jót tett tegnapi. Karcsi most is hozott virágot és cukrot is, kért, engedjem meg, hogy ő tegye a cukrot a számba; attól még édesebb lett a finom cukor. Akkor, odakinn a temetőben, már megengedtem, hogy megcsókoljon. Erősen magához szorított Karcsi, úgy csókolta, csókolta, én is elkezdtem csókolni; szűrt a bajusza, de az is csak jólesett. Emlékszem, hogy tántorogtunk; egy szempillantásig le nem vette a számról a száját. Leültünk egy sírra, úgy csókolóztunk tovább. A szoknyámat felhajtottam, mert az a friss fű belétört volna, úgy ültem az alsószoknyámban. Szédültem az élvezettől. Sokáig csókolóztunk, legalább egy óra hosszáig. Folyton simogatta közbe a vállamat, a derekamat, a combomat. Alig tudtam járni, mikor felállottunk. Lángolt a két orcám, és nem tudtam sokáig egy szót se szólani. Karolva mentünk, mindig csókolta a kezemet, és a fülemben sugdosott, hogy milyen édes vagyok, és milyen nagyon szeret ő engem, képes volna értem meghalni. Harmadnap is kimentünk a temetőbe, negyednap is, mindennap. Mamám örült, hogy kedvem van sétálni, az csak egészséges. Szép verseket szavalt nekem Karcsi, azt mondta, hogy Petőfi Sándortól való; azt tudtam, kicsoda Petőfi Sándor, az elemiben tanultunk verseket tőle, de azok a versek az olvasókönyvben, azok mind a hazáról szóltak. Hatodik vagy hetedik délután hozott magával a patikából egy üveg rozsolist, én azt nem ismertem; mikor leültünk egy sírra, töltött nekem is, magának is, mert két pálinkáspoharat is hozott, és elkezdtünk inni csókolózás közben. Nekem azt az italt nem lett volna szabad megkóstolni, mert inni is csak kóser bort meg kóser pálinkát szabad nekünk. De félttem, hogy kinevet Karcsi, hát elfogadtam a rozsolist; az édes volt, édes és tüzes, olyan jólesett, nem tudom kimondani. Annyit ittunk, megittuk az egész üveget; de ezt én nem is vettem észre, csak akkor jöttem rá, mikor elmentünk, és láttam a sír mellett az üres üveget. Részeg lettem, de milyen! Kacagtam, sikoltoztam, hánytam-vettem magamat. Hát akkor délután vette el a Karcsi a szüzességemet. Nem is védtem magamat, olyan részeg voltam. Azt se tudom, fájt-e, mert azt se éreztem. Mikor elmentünk, egy kicsit sírtam, mert tisztult már a fejem, és tudtam, mit csinált. Karcsi megállt velem, csókolta a számat meg a két kezemet, és esküdött, hogy szeret, hogy imád, soha nem fog elhagyni. Este, mikor lefeküdtem, akkor kezdtem az istentől félni, hiszen borzasztó nagy bűnt követtem el. Imádkoztam is magamban héberül. Nagyon sokáig nem bírtam elaludni. De reggel már azt gondoltam, a jóisten nem ver meg, mert nem tudtam magamról, mikor ez velem megtörtént, és hogy talán nem is látta azt a jóisten, hátha ő be se néz a keresztények temetőjébe. Attól se félttem már, hogy a rozsólisért kikapok az istentől. Pláne, hogy meg se vakultam, mert azt mondták, mikor kislány voltam, hogy megvakul, aki a keresztre rá mer nézni. Aznap is elmentem a Karcsival találkozni; jaj, alig vártam, hogy lássam. Nem haragudtam egy cseppet se, mert már szerettem; akkor kezdtem szerelmes lenni belé. Mindennap kivitt azután is a temetőbe, kivéve a szombatnapot, akkor nem jöhöttem el hazulról, meg vasárnap se mentünk ki, vasárnap Karcsinak kellett ide vagy amoda vizitbe menni. Ez így ment egész hosszú nyáron; hogy én milyen boldog voltam, azt nem lehet kibeszélni. Őszire azután gyerekem akart lenni. Rettentően megijedtem, megesküdtem, hogy a kútba ugrok, ha valami csuda nem történik. Biztatott Karcsi, semmit se féljek, nem lesz ebből gyerek. Elvitt egy vén cigányasszonyhoz a város másik végére, az a cigány néni megszabadított a terhességtől, kapott a Karcsitól tíz forintot, én azt mondtam, százat érdemel, az életem mentette meg. Azután jöttek az őszi nagy zsidó ünnepek; a

mi kántorunk megöregedett, és elveszítette a hangját; az ünnepekre fogadtak egy kántort, az még fiatal volt, és nem volt néki rendes állása. Az a kántor a zsidó tanítónál volt szálláson és kosztan. Az ünnepnapokon nekem is templomba kellett menni. A nők külön ülnek a templomban, a karzaton, és túll van előttük felhúzva, hogy a férfiak meg a nők ne nézzék egymást. De azért átlátni a túllon; a kántor éneklés közben észrevett engem, és templom után megkérdezte, ki az az ígymegígy kinéző szép lány. Hosszú szakálla volt a kántornak, leért a melle közepéig, és hosszú huncutkát növesztett, az olyan göndörre volt csavarva, úgy nézett ki, mintha fekete gyaluforgács volna. Az utolsó ünnepnap minálunk ebédelt, és mielőtt elment volna, megkérte a kezemet. Mamám is, papám is rém örültek. Úgy volt, hogy a kántor ott marad kántornak minálunk, mindenki nagyon meg volt az énekével elégedve.

Én halálra ijedtem, odáig nem is igen gondoltam a férjhezmenésre. De ha eszembe jutott, rögtön az volt előttem, hogy ha asszony leszek, levágják tőből a hajamat, parókát hordok majd, mint a többi zsidó asszonyok. Minálunk minden zsidó asszonynak le volt a haja vágva, egyet kivéve, a zsidó ispán feleségét; azok kinn laktak a határban, csak hosszúnapkor jött az ispánné a templomba. Mikor arra gondoltam, hogy egyszer nekem is levágják majd a hajamat, mindig a szemembe jött a könny, borzasztó sajnáltam magam, szerettem a szép hosszú hajamat. Nem mondhattam, hogy nem megyek hozzá a kántorhoz – a lánynak nincs szava. Agyonvert volna az a szent zsidó apám. Hát sírtam, sírtam minden éjszaka, sirattam magamat. Karcsinak nem is mertem megmondani, hogy férjhez adnak. Mi lesz majd, ha levágják a hajamat, biztos kiábrándul belőlem. Pedig megesküdtem magamba, hogy asszonykoromban is tovább járok vele a temetőbe. Láta, hogy szomorú vagyok, azt gondolta, talán őmiatta, és mindig mondta, hogy szeret, szeret, senki másért nem hagyna el engemet. Annál jobban fáj az én szívem. A kántor egyszer levelet írt apámnak, abban az volt, hogy megválasztották Nagyszőlősön, azt az állást foglalja el, sokkal nagyobb a fizetés, mint amennyit minálunk ígértek néki. És biztos én is örülni fogok, hogy egy szép nagy városban fogunk élni. És azt írta, hogy most már szeretne hamarosan megesküdni, csak a lakást fogja előbb bebútorozni. Azt hiszi, egy hónap múlva arra pénzt kap a hitközségtől, és egybekelhetünk. Én most már kétségbeestem. Nem megyek hozzá, inkább meghalok. Mamám sürgetett, varrjunk, varrjunk, legyen egy kicsit több stafírungom. Gondolhasa, mennyi kedvem volt a stafírunghoz. Egy éjszaka azután, sok sírás után, elszántam magam: megszökök hazulról, nem bánom, akármilyen leszek velem. Délután mindent elmeséltem a temetőben Karcsinak. A végén könnyörögtem néki, segítsen abban, hogy megszökhessek. Nagyon bánatos lett szegény Karcsi is, azt mondta, nem tudja, hogy fogja énnélkülem kibírni. Egypár napig még visszatartott, csak hogy még láthasson; azután pénzt adott, jöjjetek fel Pestre, menjek el varrodába, szép vagyok, szerencsét csinálhatok. Bárcsak sikerülne néki is Pestre helyezettetni magát, meg fogja próbálni. Hát én azután négy vagy öt nap múlva felkeltem hajnalba, hamar összepakoltam egy kis kufferbe, azt késő este Karcsi adta be nekem az ablakon. Csendesen megléptem; a pesti vonat háromfertály hatkor indult.

– Szegény mama – mondom –, elvesztette a lányát.

– Maradt még elég gyereke.

Na, a vonaton gondolkoztam; ha sokat varrtam, szemem is, hátam is megfájdult. És az a hosszú, hosszú ülés egyhuzamban, azt is nagyon utáltam. Nem leszek én varrónő, inkább elmegyek cselédnek. Azok közt a harmadosztályos utasok közt beszéltem olyan nővel is, aki már szolgált Budapesten; az először is azt tanácsolta, ne szerzőhöz men-

jek, azok megnyúzzák a szegény cselédet, hanem vegyek egy krajcáros Friss Újságot, abba mindig van egy csomó apróhirdetés, amibe mindeneslányt keresnek. Azután, hogy ne menjek szállodába, mert az drága nekem; a Friss Újságban kvártélyt is hirdetnek, vegyek ki egy hétre egy fél ágyat; ha valami piszkos nővel kerülök egy ágyba, ott-hagyhatom másnap, más helyre mehetek. Külömben biztos, hogy rögtön kapok helyet mint mindenes; erősnek látszok; és ha kérdezi a nagysága, hát főzni tudok-e meg vasalni, csak azt mondom mindenre: tudok, tudok. Majd belejövök, mint macska a nyávogásba. Igen, el kell menni rögtön Pesten a rendőrségre, cselédkönyvet kérni. Hát már harmadnap ellátogattam a Nagymező utcába egy családhoz, ahol nem volt kisgyerek, csak egy nagy fiú meg egy tizenöt éves leány. Az úr színházi pénztáros volt, kopasz ember, de kedves volt, szépen beszélt hozzám; tessék, harmadik éjszaka beszökött a kicsike cselédszobába. Addig rimázkodott, míg le engedtem mellém feküdni. Megmondom, hiányzott nekem Karcsi, megszoktam már a szerelmeskedést. Egypár napra rá a kölyök is bejött késő éjszaka. Megjegyzem, az úr másnap is bejött, harmadnap is. Azt mondta a kölyök, ha nem engedem magam megölelni, megmondja a mamának, hogy a papa bejár hozzám, akkor engem kilök a mama. Hát aztán az úr is, meg a kölyök is bejártak hozzám. Az úr nem, de a kölyök minden éjszaka. Az úr vett nekem harisnyát, kesztyűt is vett később, mert már hideg volt; a fiú nem adott semmit, csak színházjegyet hozott vasárnap délutánra, akkor a nagysága elengedett. Még valami deák volt a kölyök, a húga is járt a leányiskolába, és gépirást is tanult. Olyan csúnya kelepelést csapott, szerettem volna azt a masinát kilökni az ablakon. Egyszer jövök fel a lépcsőn, szembejön egy jóképű fiatalember, szép kis pakompartja volt és finom ruhája; nagyon megnézett, én rámosolyogtam, mert olyan helyes volt; arra megállott, és elkezdtünk diskurálni. Ott lakott egy külön bejárátú szobába az első emeleten, mondta, hogy tizenötödikén költözött oda. Na, az lett a vége, este, mielőtt lefeküdtem, beszöktem hozzá. Most már hárommal volt dolgom. Ez addig tartott, egyszer késő este, mikor az úr kint volt énnálam, felébredt a nagysága, és kijött, mert hiába várta az urát, azt hitte, az ura a szükségét végezni ment ki. Kijött, és benyitott a cselédszobába. Nahát, rettentő patáliát csapott, és reggel kilökött engem. Friss Újságot vettem, és néztem, hol keresnek mindenes. Eljöttem ide a Lázár utcába, a 14. szám alatt kerestek leányt. Ott apró gyerekek voltak, és az a nagysága olyan kevés bért akart adni, semmi kedvem nem volt elállani. Megláttam itt ezt a házat, a lányok az ablakba ültek, de üres volt egy ablak. Megszólítottam az egyik leányt, és megtudtam tőle, hogy egynéhány napja ebből a szobából kiköltözött a lakója: abba belébolondult egy vendég, elvitte, most is vele lakik. Hát azt gondoltam, minek szolgáljak én, annyi rossz nagyságáról hallottam a Nagymező utcai házban is a többi cselédőtől, meg a boltokban is, mikor más lányokkal beszéltem, elment a kedvem a szolgálattól. Kivettem ezt a szobát, mentem a rendőrségre kiváltani az egészségi lapomat, megmondták ott a lányok, hogy evvel kell kezdeni. Ennek most öt éve. (Sóhajtott egyet Natália.)

Nem mindennap állottam oda Natália ablakához, de legalább háromszor egy héten. Észrevettem, hogy ez a lány is, amaz is, a két szomszéd ablakban, elmosolyodik, mikor odaérek, és köszönök Natáliának. Nem törődtem vele. Jobb felől kövér szőke lány volt a Natália szomszédja, azt Micinek hívták, bal felől meg egy sovány fekete nő, a frufrus, az pedig Elza volt. Az a kövér szőke, az folyton dúdolt, emez meg, az Elza, olvasni szokott az ablakban. De azért fölemelte a fejét, ha férfi jött, azt nem felejtette el. Mindig piros fedelű kötött könyv feküdt előtte, úgy láttam, mind az Egyetemes Regénytár kötete volt, abban a sorozatban jelentek meg az Ohnet meg a Beniczky né

gényei, anyám is ezeket olvasta a varrógép előtt ülve, mikor elfáradt. Elza volt az egyetlen azok közt a Lázár utcai lányok közt, aki olvasott. Megkérdeztem Natáliát, hozzák-é neki könyvet, de nem kért belőle. Azt mondta, nincs hozzá türelme. Öt óra tájban szoktam Natália előtt tisztelkedni; most már óra hosszáig is elállottam az ablaknál. Ha férfi közeledett, az elején egypárszor intett, hogy sétáljak el onnét; azután ezt már magamtól is megcselekedtem. Megesett, hogy a férfi bement Natáliához; olyankor a másik járdán sétálgattam, míg a férfi ki nem jött a kapun, és Natália megint nem ült az ablakba.

Nem szerettem belé Natáliába, nem. Lehet, valami legbensőbb ösztönöm tiltakozott az ellen, hogy olyan nőbe legyek szerelmes, aki mindenkinek odaadja magát. Huszadik évemben jártam, ez még nem is az az ifjúkor, mikor szerelemre lobbanunk, nem szólva a kamaszkori szerelemről, ami elég ritka dolog. Hanem vágyva vágytam Natáliára. Szép volt Natália, óh, sokkal szebb, mint a trafikos kisasszony, akivel csókolóztam volt. Azt a bájtalan nevezetet, a *sex appeal*-t, azt akkor még nem ismertük. Ha neve nem is volt, ebből a bizonyos vonzeróból is nagyobb adag volt Natáliában, mint a trafikos kisasszonyban meg mint a többi Lázár utcai lányban, akik az ablakban ültek. Szóval a vágy, a testének a vágya erősen húzott hozzá. És nem volt nőtársaságom; a trafikban, ahová újságot olvasni jártam, ott Jozefa kisasszony trónolt, ő vagy a kuncsafatokkal foglalkozott, vagy regényt olvasott, egyszer-egyszer szólott csak egynéhány szót hozzám; magamat is jobban érdekelték az újságok, mint Jozefa kisasszony, öfelőle semmi ábrándot nem szőhettem. A nőnek nemcsak az ölelése esik jól, tudja, aki szerelmes volt, és együtt járhatott a szerelmével; a hangját hallgatni, látni őt, nézegetni, kezéhez érni, testének az illatát, melegét érezni, szóval közel lenni hozzá, az is gyönyörűség, boldogság. A férjeket, akiket megcsal a feleségük, kárpótolja az, hogy ők ülnek a színházban a szép asszony mellett, és ők vacsorálnak az étteremben vele, ők töltenek bort a poharába, ők lehetnek büszkék reá, hogy odanézegetnek az urak az asszonyra, az ő hiúságuknak hízeleg az asszony szépsége, eleganciája meg a gyémántbuton a fülében; ő a tulajdonos. Ami a legfőbb, ami a legerősebben húzott Natáliához, az az volt, hogy *perdita* ő. Ez volt akkor az irodalomban a kéjnének a neve. Úgy tudom, szegény Réciczky Gyula hozta a *perdita* nevet minálunk divatba. Húszéves korom körül a kezdő poéták áhítattal írtak a *perditákról*; mintha arra az időre esnék *A kaméliás hölgy* hódító útja is, Dumas fils-nek ez a polgári közönséget könnyeztető drámája végigjárta Európát, Páristól Bukarestig. Láttam Párisban, a montmartre-i temetőben, ahová Heine sírját megvizitelni mentem, láttam ott a Kaméliás hölgy sírját is, Alphonsine Plessier kisasszonyét; az mindig friss virággal van telihintve.

Az is csak kéjné, ugyebár, az a *grande cocotte*, aki Monte-Carlóban garázdálkodik. Párisban ezek a drága nők teli vannak gyémánttal, fogatot tartanak, hercegek, grófok barátkoznak velök, meg a legmilliomosabb bankárok. Igaz, a legtöbb a szeméten végzi, de hát annak csak ő maga az oka. Hanem itt vannak ezek a *perditák*, akik a járdán sétálnak, meg akik a nyilvánosházakban raboskodnak. Meg akik az ablakokban ülnek. Ezek nem olyan szépek, mint a *grande cocotte*-ok, és nem olyan rafináltak, és valami főnyereményszerű szerencse se érte őket, ezek közkatonák maradtak. Az utcára szorultak, a csavargó kutyák mellé. Apjuk, anyjuk, testvérük idegen lett; aki süldő lánykorában barátnejük volt, az elfordítja a fejét, ha meglátja őket, meg még az a fiú is, akivel egy házban laktak, és akivel cibálták egymást gyerekkorukban. Senki se tekinti őket embereknek. Árvák ők, kiátkozottak. Ez az, a poéta tragikumot érez a kéjleány sorsában. És mintha valami misztikus is volna az utca lányaiban. Élete, szíve, lelke merő ti-

tok. Őket a legeslegcsúnyább férfi is megölelheti. A púpos is, a lábatlan nyomorék is, meg akiből ugat a tüdőbaj, az is. Hogy a Földön a legnyomorultabb is kaphasson csókot a nőtől. Mintha a kisleányoknak titkos összebeszélések volna egy jó istennel.

Akkor májusban megfájult egy fogam. Zápfog. Nem az első fogfájásom volt; a fogfájást, gondolom, nem örököli az ember; gyöngé fizikum voltam, talán ennek köszönhettem a fogfájáshoz való tehetséget. Aztán a szegény gyerek fogaira nem vigyáznak; tízéves koromtól fogva idegenben is voltam; eszébe se jutott apámnak meg anyámnak, hogy a fogaimba beléeshetik a nyavalya. Akkor, a zápfogam fájásakor, gyökérgyulladás is kaptam, borzasztó kínokat szenvedtem; fogorvoshoz menni nem volt pénzem. Hallottam még a gimnáziumban, hogy az Irgalmasok ingyen húznak fogat. Ott van az Irgalmasok kórháza a Margit híd mellett, a budai parton. Elmentem egy délelőtt oda, akkor már fel is volt dagadva az arcom. A földszinten húztak fogat; volt ott vagy nyolc nagy karszék, mindben ült egy-egy férfi vagy nő, a folyosón pedig ott állottak a várakozók. Valaki megszólított, ne húzassam ki most a fogamat, míg gyulladásban van, ez veszedelmes. Nem bántam, harmadik éjszaka nem tudtam már a fájdalomtól aludni. Szóval, mikor rám került a sor, beültem a karszékbe, felnyitottam a szám az előtt a vastag, kopasz irgalmas barát előtt; az megtapogatta a fogat, rögtön rátette a fogót. Rátette és megcsavarta. De a zápfog nem jött ki. Még egyet csavart a fogón a barát, akkor se fogadott szót a fogam. Most aztán elüvöltöttem magam kínomban. A barát pedig lekiabált rám:

– Itt nem szabad jajgatni! – és lesújtott a fejemre a fogóval. Akárhogy is fájt a fogam, azt az ütést is éreztem, de nagyon. Harmadszorra aztán sikerült a barátnak kiemelni a zápfogamat. Odamentem a csaphoz öblögetni; jó sokáig jött a vér a számból. Aztán kiültem a kórház kertjébe a foghúzást kipihenni. Ült ott egy tucat paciens a padokon, aki a fogától szabadult. Cigarettazott a hímje, s a hím is, a nőtény is véres köpéseket eresztett maga elébe. A legszebb május volt, a rigó a friss lomb közt rágyújtott a Rákóczi-indulóra; nemcsak az árvácska meg a tulipán nyílt, de ott ágaskodott a kertben az az ünnepi *Canna Indica* is, nem tudtam még akkor a nevét, csak azt a lángoló vörös virágját csudáltam. És az jutott akkor ott eszembe, hogy a szegénynek, akinek a szegénységet kell kisz szenvedni, annak még a foga is fáj... mintha nem volna éppen elég fájdalom, éppen elég betegség az a szegénység. Az égbe néztem, mintha az istent kerestem volna, hogy megkérdezzem, micsoda igazság ez? És felnyúláltam a fejem tetejére, tapogattam gyengéden azt a mogyorónyi *tiplit*, ami már ott gömbölyödött, mint az irgalmas barát irgalmának az emléke.

El ne felejtsem: az az állatorvos-hallgató, aki ott lakott velünk a szabócskánál, egy délután bejött hozzám, bemutatkozott. Magam voltam, ha otthon voltam, a szobánkban; olvastam vagy verset írtam. Az állatorvos-hallgatónak a háziasszony mesélt rólam, attól tudta, hogy versíró vagyok. Megmondta, hogy el szokta a verseimet olvasni, és meg akart ismerni. Nyurga fiú volt az állatorvos-hallgató, elég jóképű, alföldi ő is, apja bírósági végrehajtó. Kirukkolt aztán vele, hogy azért is akart megismerkedni velem, mert valamit kérni szeretne, előrebecsátja, hogy nem csak úgy isten nevében. Mi légyen az? Hát az az, hogy ő szerelmes egy kislányba, aki oda való, ahová ő. Szeretne verseket írni ahhoz a kislányhoz, akinek Ilonka a neve. (Az Ilonka, a Margit meg az Ida voltak a divatos leánynevek abban az időben.) De mert ő, azt mondja, ha a fejét levágják se tud egy rímét összehozni, azt találta ki, hogy én írjam Ilonkához a verset, ő majd aláírja a maga nevét, elküldi annak a városkának a hetilapja részére, az a hetilap is közöl verseket. Ő megírja Ilonkának, hogy a versek őhöz vannak intézve.

Egyelőre, azt mondja, nem tud többet ajánlani, mint egy-egy versért két koronát. És hány versre van szüksége? Úgy gondolja, hogy elég lesz havonkint kettő, ennyitől is boldog és büszke lesz Ilonka. Négy korona havonkint, ez is valami. Az első versben, amelyet Ilonkához írtam, ráfogtam, hogy Tündér Ilona ő, Tündérországból ideszökött a Földre, mert itt lakik a szerelem. Ez után a vers után megkérdeztem az állatorvos-hallgatót, kék szeme van-e az ő Ilonkájának. Szerencsére kék. És derekáig érő szőke haja. Köszönöm, arra nincs szükségem, csak a szemére. Miért, azért, hogy megírhasam, hogy az Ilonka két szeme két kék ég, vagyis két mennyország; ki lehetne boldogabb, mint én (mármint az állatorvos-hallgató), aki egyszerre két mennyországba tekinthet. Ilonka megírta az imádójának Pestre, hogy meseszépek a versek, nem is álmodta, hogy költő lakik az ő Bélájában. Megjegyzem, mind a két vers csak olyan kurta vers volt, amilyeneket az élcslapjaimba kellett költenem: ennyi is elég két koronáért. A két első vers után hiába törtem a fejem, nem tudtam harmadiknak témát találni. Megpróbáltam Natáliára gondolni, abból majdcsak kijön a vers; de mondtam már, nem voltam szerelmes Natáliába, hát ő nem tudott versre ihletni. Azt találtam ki, mikor fölmentem új verssel a P. N.-hoz, elkértem ott a bekötött tavalyi meg tavalyelőtti évfolyamokat, kinéztem egy-egy szerelmes verset, lemásoltam, és azt nyújtottam át az állatorvos-hallgatónak. Tessék eldönteni, melyikünk volt a nagyobb csaló. A havi négy koronából, amit a kuncsaft fizetett (mindig azonnal), abból a vacsorámat javítottam fel. Egypár deka kolbászt vagy sonkát is vettem némely nap, ez azelőtt olyan luxus volt, amit nem tudtam megengedni magamnak. Roppant boldoggá tettem az állatorvos-hallgatót; elbeszélte, hogy az Ilonka szülei is büszkék már öreá, a költőre, nem vitás, hogy hozzá fogják Ilonkát adni. Az Ilonka papája vaskereskedő, jómódú ember, biztos, szép hozományt ad majd Ilonkával. Hogy képzelte ez a Béla az ő mézesheteit az ő szerencsétlen bajával (emlékszünk, ugye)? Vakon bízhatott abban, hogy az alatt a pár esztendő alatt, míg oltárhoz vezetheti Ilonkát, kigyógyul majd belőle.

Egy délután a P. H.-nál megismerkedtem Peterdi Andorral, ő is aznap hozott föl verset. Együtt mentünk azután el; kérdi a járdán, merre megyek. Mindegy, mondom, nincs semmi dolgom. Elhívott a New York kávéházba. Abba a tündöklő nagy kávéházba, amelyikben én még sose voltam. Megmondtam néki, nincs pénzem kávéházra.

Nevetett Peterdi:

– Nekem talán van?

És felvilágosított: a New Yorkban van egy költők asztala; aki annál az asztalnál ül, annak nem kell rendelni. Erre aztán be mertem vele menni a felséges New Yorkba. Balra, a Dohány utcai oldalon, ott állott mindjárt két lépésre az a kerek márványasztal, oda vitt Peterdi. Ültek ott vagy tízen, egy kiabált:

– Igenis hogy kivénült, elhülyült, én ki merem mondani!

– Nanana!

– Mégiscsak pimaszság így beszélni Kiss Józsefről! – ezt egy harmadik mondta.

Az egész asztal nagyon izgatott volt, egyszerre kezdtek beszélni, gesztálva; Peterdi ott állott velem, várta, hogy csend legyen.

Megjelent egy Kiss József-vers A Hétben (az volt a Kiss József hetilapja), azon a versen kaptak össze.

Lecsendesültek, Peterdi bemutatott nékik, a neveiket ők maguk mondták meg, sorba kezelt adva. Egyiknek-másiknak nem értettem a nevét, oly halkán vagy oly hanyagul ejtették, és csak a vezetéknevet mondta mind. De amelyik nevet hallottam, azt ismertem is, ugyancsak a P. H.-ban vagy a P. N.-ban megjelent verseik alól, vagy a Füg-

getlen Magyarországon meg A Hétben meg az Ország-Világ című képes hetilapban találkoztam a nevükkel, a verseikkel. Azéval a nőével is, aki ott ült, az is költőnő volt.

Rajtuk kívül láttam elég sokszor a Telekes Béla, Farkas Imre, Szabolcska Mihály, Oláh Gábor, Maday Gyula, Gyökössy Endre, Veszelei Károly, Ámon Ottó, Krüzselyi Erzsike neveit. Verset írtak. Nem volt szerencsém megismerni őket, nem jártak a New Yorkba. Pardon, egyet mégis megismertem aztán, Ámon Ottót. Az fiatalon elhalt, szegény. Nem felejttem el a sápadt, finom orcáját. Valaki tudta itt, hogy Krüzselyi Erzsike, akit mind elismertek, vidéken él, és hogy nagyothall.

Természetes, sok név nem jut ma már eszembe.

Peterdi együtt járt egy leánnyal, az is költőnő volt, bejárt az is a New Yorkba, de ma hiányzott. Alig mertem széjjelnézni a New Yorkban, lesütöttem a fejem, mikor a főúr ott közel egy asztalnál megállott, mert fizettek ott. Valami felhős félelem volt bennem, mikor el-elmentem a New York előtt meg a Dunapart előkelő teraszai előtt: mintha itt leülnöm tolakodás lenne, mintha a főpincér számon kérhetné múltamat, éhezéseimet, szégyeneimet, gyerekkori lopkodásaimat. Mindjárt első nap egy költő, lepillantván a lábom szárára, azt mondta, ne járjak vasalt nadrágban, az nem illik egy poétához. De én tovább is vasaltam a nadrágom.

Felbízottatott Peterdi, most már mindig bejöhetek ide a nagy asztalhoz, őnélküle is. Elkezdtem hát a New Yorkba járni; legtöbbször délután öt után voltak ott, sokszor este tízig, de még éjfélkor is ültek együtt egypáran; meg találhattam ott költőket délből is, sőt délelőtt is, aki se egyetemre, se valami hivatalba nem járt. A nagy asztal vendégei közül ketten újságírók voltak, láthatatlanok délelőtt, mert aludtak. Egyik a Népszavánál volt, ő írt a képkiallításokról, és a verseskönyvekről is ő írta a kritikát. Ő maga nem írt verset, csak barátkozott a költőkkel. Másik pedig riporter volt a költőség mellett, az ilyenek néha egész éjszaka rohagálni kellett.

A riporter nekem roppant imponált. És mindnyájunknak. Pest összes riportereit jobban tiszteltük, mint a híres költőket. A riporter benn van egy szerkesztőségben. Aláírja a nevét a riportoknak. Olyan szenzációkat ír, amiről az egész város beszél. A rendőrségen is félték a riporterektől. Valóságos sztár volt egynéhány riporter. Ez a mi riporterünk bársonykabátban járt; az újságírók közt, csakúgy, mint a piktorok közt, nagy divat volt akkor a bársonykabát. Volt, aki barna, volt, aki sárga s volt, aki fekete bársonykabátot hordott. A New York-beli riporternek is fekete bársonykabátja volt.

Költők közt csücsültem hát, magam is költőszámba mentem. Szurkoltam egy kicsit, mikor versem jelent meg, mit szólnak majd a New Yorkban hozzá. De nem bántott senki.

Óh, a vers. Az érdekelt engemet a legjobban a világon. Az az én lélegzetem, a szívem dobogása. Az az én mániám, a nyughatatlanságom altatója, kínlódásomnak, bánatomnak, csalódásomnak vigasztalója. Az az én italom, olyan, mint a bor vagy a pálinka az italos embernek. Mi az? az a muzsikás beszélés, a beszéd hintálása, lovagolása, tánca, szavainknak a játékos egymás után való rakása. Az a szánk szólásának a cserdítése, mintha az ostorral cserget meg újra cserget a kondásgyerek a maga mulattatására, úgy, hogy egy cserdítés a másikat várja, a másik visszafelel az elsőnek. Honnét ered az, hogy a gyerek kedvét leli a ringatózó szóban, hogy alig kezdett el beszélni, máris elkívánja a füle a rímet? Honnét ered az a kívánás, ez a jólesés? Avval felelhetek, hogy anyánk, aki a bölcsőnket rengette, danolt, dudorászott a rengetés mellé, azt mink már hallottuk, hallgattuk. A bölcsőnek a rengése maga is olyan valami, mint az ingó-ringó anyai hang, a vérünk, agyunk azt abban a bölcsős korban felfogja, megszokja, s azután szükségét is érzi. Azt tanítja a tudomány, hogy minden eleven életnek a tenger az ősanynja.

A tengerből öntött ki a földre az élet, az élő teremtmény. Nem csak a színén hullámozik a tenger, a mélységekben is árama, rengése-ringása, hulláma van annak. Onnét való tán a beszélés dallamra való vágyakozása, mint ahogy testünkben a tánc ösztöne, hajlama is abból a vak, valahai hajdanból való talán. A szónok beszédének, pedig az nem vers, annak is hulláma van, dallamossága; aki szépen törekszik beszélni, annak is muzsikás lesz a szava valamennyire. S megvan minden nyelvnek a tulajdon elfüülelhető muzsikája. Anyánk, nagyanyánk, meg aki csak a karjára kapott, jobbra-balra meg le-fel hintáltatott, szerető jókedvében a teste hintálható lejtései mellé húzta vidám hangjait, amelyekkel magát velünk kedveltette. A másfél esztendőes gyerek már örül, ha magasra kapják fel; fel is engedik szabadon röppenni pár szempillantásra, úgy kapják aztán vissza a levegőből, és úgy teszik le a földre. Aki így felkapja magasra a gyereket, azt szokta kiáltani:

*Happáré,
Ha nincs kenyér, van málé!*

Ritmusa volt ennek a biztató kiáltásnak, meg valami éneklés is volt benne.

Még hamarabbra tehetem talán azt az időt, mikor apám a térdére kezdett venni, úgy lovagoltatott. Ehhez pedig azt mondogatta, félig-meddig énekelvén:

*Hóc hóc katona
Ketten ülünk egy lóra,
Osztán megyünk Váradra.*

Emlékezni persze már csak későbbi kisgyerekkoromból emlékszem arra, hogy ezt az apám szájából hallottam.

Azt a verses danázást már felfogtam, amit anyám úzött, ha kétesztendőes korban beteg voltam, és a karján tartva sétált velem a szobában, vagy fektemben álomba csalogott avval.

Kicsi hűgaim, mikor a bubájukat kötözték, vagy az udvarban kiskertet csináltak guggolva, akkor egymagukban, a játékban elmerülve félig öntudatlan dúdolgattak, együgyű versecskét költögetvén a hangok zenei járásához. A három esztendőt betöltött gyerekek azután a játszáshoz, mikor körbefogózza kell állni, járni, már akkor megtanulják azokat az éneklős versikéket, amelyeket minden faluban meg minden pusztán megtanítanak nekik. Azt, hogy

*Bújj, bújj, zöld ág,
Zöld levelecske,
Nyitva van az aranykapu,
Csak bújjatok rajta,*

meg azt, például, amelyik azt mondja:

*– Héjja vagyok, elkapom!
– Anyja vagyok, nem hagyom!*

Ezek a gyermekjátékhoz szolgáló versek nem felnőtt versírótól valók, ezek gyermekek képzeletében, napsütött tavaszi kedvében fogantak. Elmesélték a könyveikben utazók, hogy a vad népek ifjúsága is danolgat, gyerekeik is énekelgetnek. Az evés vágyá-

val, igényével együtt születhetik az emberben a magát ezenformán való kifejezés ösztöne, kedve.

Hároméves, négyéves a gyerek, mikor a szülék azt a divatot elkezdik, a gyerekeknek versecskét tanítanak, akit az felmond rokonok, ismerősök előtt, az aztán öröm és dicsőség. És aztán mindig hallja a gyerek leányok, legények énekes szavát, még az iskola előtt, dedó előtt való időben. A dedóban meg az iskolában mennyi kis verset tanítanak néki. Ráragadnak a gyerekre más gyerek szájából, ahogy azokéra is ráragadtak olyan rímelő mondások, amelyeket már nem tanít a dedósné meg a tanító úr. Fölfedeződött, hogy egy fogalom szava olyanformán hangzik, mint egy másik fogalomé. Evvel aztán eljátszunk: rímelünk. Azt mondja egy gyerek a másíknak:

– *Vasárnap,
Vason viszik apádat.*

Azután meg:

– *Mondjad: gólya.
– Gólya.
– Orrod a dugója.*

Van ezenfajta, pajzánabb rímes gyerekréfa csapattal, azokat nem tűri a nyomdafesték. (Dehogynem tűri, csak a törvény ne volna.)

A felnőtt népet ezenformán hallom enyelegni:

*János,
Lovad bojtorjános.*

Meg azt mondja:

*Barta,
Hátadon a balta.*

Vagy:

– *Tessik,
Hogy baj ne essik.*

Ha számárháton kocogott el egy juhászlegény Szoboszló táján, kicsi, nagy azt mondta arra:

*Szoboszlai határon
Csacsi ül a számaron.*

A vásári zsinatolásból ki-kihallott az ember ilyen rímes kiabálást:

*Aki vesz, annak lesz,
Aki nem vesz, beteg lesz.*

Meg:

*Itt a jó forró gatyamadzag,
Megveheti szegény, gazdag.*

A bálban is versben kurjongattak a legények, a temetőben is rímes búcsút véstek a fejfára. Vőfély versben szavalta el a leánykérő mondókát, lakodalomban hosszú verseket mondogattak, mondogatnak ma is násznagy, vőlegény, apa, nász, nászasszony.

Megismertem gyerekkoromban, diákkoromban versíró krónikásokat, akik a vásárokat, hetipiacokat járták a kinyomtatott portékájokkal. Ezek szegény parasztemberek voltak, a parasztság bohémjei; elmaradtak a földmunkától, ennek a viszontagságos krónikás hivatásnak éltek.

De a népballadák is, meg a népdal, Petőfi meg a világ minden költője költészetének az édes szüleje, az is hol termett? A föld népe közt, amely írni-olvasni se tudott. A tánc ringása, rángása közben, a szekérnek a rázása közben, a kaszával való kimért lépegetés közben, meg sulykolás közben, meg azután boros fejeknek ingadozása közben, ezen mozgáshoz, mozdulatokhoz idomulva, meg csendes birka- vagy libalegeltesés közben, a lélek álmatag, aléló hullámjárása közben erjedtek azok a szilaj, pajkos, enyelgő, örömmel, bánattal, boldogsággal, boldogtalansággal teli versek, amelyekbe a dallam pántlikáját befonták.

A polgári fiatal, ifjú meg leány is, hány, de hány nem szabadul a gyermek- meg iskoláskor verstanulásának a hatalma alól, lelkességében, ábrándosságában, gyengesé- vűségében, ifjú nyugtalanságában, lázában verset ír, költő szeretne lenni, költőnek érzi magát. Legtöbbjükről azután a heves ifjúság hűltével elpárolog a poézis, mint a zápor, felszikkad annak a ruháján, aki megázott. De van egy szerzet, az úgy öregszik délibábos csalódásában, hamis hitében, csak írja, írja, írja a verset, kódulja befele magát avval a laphoz, mutogatja jó ismerősöknek, őrizi magamagának. Mindenki lemosolyogja, csak én nem: én meghatódom minden rossz verstől, mert úgy sajnálom a szerzőjét, aki nem hallja, mikor felel, valami isten sűgását; nekem olyan kedves mindenki, aki ezen a tolvaj rabló gyilkos világon a szívét a költészet felé fordítja.

(Folytatása következik.)

Takács Zsuzsa

8 ÓRA 1 PERC

Amikor reggel van már,
egyszer s mindenkorra túl
vagyunk az előző napon, betelt,
de nem csordult túl a peremen,
mint kádból kifolyó víz,
nem hagyott látható nyomot,
bár lehet, hogy gyűlik alattomban,
a burkolat alá szivárog, és fölemeli
a parkettát az előszobában
a sötét szándék. Az egyre